

SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
Koba, Gandhinagar - 382 007.
(079) 23276252, 23276204-05
Fax : (079) 23276249

वर्ष १२ : अंक १०]

अमडावाड : १५-७-४७

[क्रमांक १४२

श्रीकेसरियातीर्थ-विशेषांकनुं विषय-दर्शन

- १ श्रीकेसरियानाथस्तुतिपत्रकम् : पृ. सु. म. श्री. धुरन्धरविजयजी टायटल पानुं—२
- २ उद्रेपुर रान्धनुं ननुं रान्धनधारण्यु अने श्री केसरियाळ तीर्थ : २७३
मढाराणा साहेबनुं आपणुं (अंशेभमां) : २७४
देवस्थाननिधि संबंधी नवे धारे (,,) : २७५
केसरियाळतीर्थ संबंधी लहेरनाथुं (,,) : २७७
त्रयेनुं गुजराती भाषान्तर : २७६, २८०, २८२
त्रयेनुं हिंदी भाषान्तर : २८४, २८५, २८७
संपादकीय वक्तव्य : २८६
- ३ श्रीकेसरियाळतीर्थ अजेनी उद्रेपुररान्धनी लहेरनाथ संबंधमां लैनपत्रेना अभिप्रायोः २८५
“ लैन ” : ‘ श्री केसरियाळ तीर्थ अने प्रनाप विश्वविद्यालय ’ : २८५
“ ” : ‘ मेवाडना गौरवनी वात ’ : २८६
“ ” : ‘ परमेस्वरना प्रतिनिधि ’ : २८७
“ वीरशासन ” : ‘ श्री केसरियाळ तीर्थ अने आपणुं ’ : २८८
“ ” : ‘ श्री केसरियाळ भवनहंउने सुकहो अन्याय पूषं ठे ! ’ : ३०३..
“ शासनसुधार ” : ‘ देवद्रव उपर पाडीस्तानी आपणुं केम ? ’ : ३०८
“ भज ” : ‘ एकलिंगजीके राज्यमे ’ : ३११
- ४ उद्रेपुरना ‘ सुधार ’ने सिद्धी : ‘ प्रजमंधु ’ पत्रेना अभिप्राय : टायटल पानुं—३

लवान्धम-वार्षिक ठे इपिया : आ अंकनुं भूदय-चार आना

श्रीकेसरियानाथ-स्तुतिपञ्चकम् ।

रचयिता-पूज्य मुनिमहाराज श्री. धुरंधरविजयजी

[१]

यो देवैः परिपूजितः प्रतिदिनं भक्त्योल्लसन्मानसै-
 र्थं प्रीत्या प्रणमन्ति पूर्णप्रणयं जैनाश्च जैनेतराः ॥
 येनासन्मतिमोहमूढमहिमा निर्णाशितः सर्वथा,
 तं श्रीकेसरियादिनाथमनिशं वन्दे धुलेवास्थितम् ॥ १ ॥

[२]

यस्मै स्वार्पणमाचरन्ति चतुराः श्रेयस्पथि प्रस्थिता,
 यस्माल्लौकिकनीतिधर्मरचना प्राप्ता स्थितिं भारते ॥
 यस्यैवाद्भुतभूतभव्यचरितं जेगीयते निर्जरै-
 स्तं श्री केसरियादिनाथमनिशं वन्दे धुलेवास्थितम् ॥ २ ॥

[३]

यस्मिन्नाद्यजिनेन्द्रनामप्रकृतिः पुष्टा प्रभावंगता,
 यन्नामस्मरणाद्दूरन्दुरितं दूरंगतं दीनवत् ॥
 यन्माहात्म्यमतुल्यशल्यरहितं श्रीमेदपाटे भुवि,
 तं श्रीकेसरियादिनाथमनिशं वन्दे धुलेवास्थितम् ॥ ३ ॥

[४]

सत्काश्मीरजसौरभातिशयतो यत्प्राङ्गणै सौरभं,
 प्रासर्पन्नितरां ततो मधुकरा गुञ्जन्ति भव्मात्मनः ॥
 मेघश्यामलमूर्तिमीक्ष्य मनुजाः कुर्वन्ति केकारवं,
 तं श्रीकेसरियादिनाथमनिशं वन्दे धुलेवास्थितम् ॥ ४ ॥

[५]

शुद्धप्राञ्जलभागतोऽञ्जलिघृपाकृत्य स्थिता यन्मुखं,
 'प्रेष्यस्तेऽस्मि प्रभोऽस्मि भक्तहृदयः किञ्चित्करः किङ्करः ॥'
 एवं नीति विदः सदोदयपुरेशाद्या वदन्त्युत्तमा-
 स्तं श्रीकेसरियादिनाथमनिशं वन्दे धुलेवास्थितम् ॥ ५ ॥

श्रीकेसरियाजीतीर्थ अंगेना सम्पादकीय वक्तव्य माटे वांचो पृ० २८९

॥ॐ अहम् ॥

स्वच्छिन्न भारतवर्षीय जैन श्वेताम्बर मूर्तिपूजक मुनिसम्मेलन संस्थापित
श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समितितुं मासिक मुखपत्र

श्री जैन सत्य प्रकाश

जेशिंगभाईकी वाडी : घीकांटा रोड : अमदावाद (गुजरात)

वर्ष १२	॥ विक्रम सं. २००३ : वीरनि. सं. २४७३ : ई. सं. १९४७	॥ क्रमांक
अंक १०	॥ अथाठ वदि १२ : मंगलवार : १५मी शुक्रादि	॥ १४२

उदेपुर राज्यनुं नवुं राज्यबंधारण

अने

श्री केसरियाजी तीर्थ

तारीख २३-५-१९४७ना रोज, उदेपुर (मेवाड)ना महाराणा साहेब श्री. सर भूपालसिंहजी बहादुरे, उदेपुर राज्यना नवा बंधारणनी अने प्रताप विश्वविद्यालयनी स्थापनानी जे जाहेरात करी तेम ज त्यार पळी ता. ५-६-१९४७ना रोज मेवाड सरकारना अवेजी बडा प्रधान मनोहरसिंहजीनी सहीथी जे जाहेरात (communique) प्रसिद्ध करवामां आवी तेनी श्री केसरियाजी तीर्थ उपर — ए तीर्थनी मालिकी, ए तीर्थमां ध्वजदंड चडाववा बगैरे संबधी हक्क अने ए तीर्थनी माल-मिलकत उपर अने छोटीसादडीना ऋषभदेवजीना जिन-मन्दिरनी मिलकत उपर घणी गम्भीर, अणधारी अने अति दुःखद असर पहेांचे छे.

श्री केसरियाजी तीर्थ उपर असर करती आ बधी बाबतो नीचे मुजब त्रण लखाणोमां आपवामां आवी छे:—

- १ ता. २३-५-१९४७ना रोज उदेपुर राज्यना नवा राज्यबंधारणनी अने प्रताप विश्वविद्यालयनी स्थापनानी जाहेरात प्रसंगे उदेपुरना महाराणा साहेबे करेल भाषणमां;
- २ उदेपुर राज्यना नवा राज्यबंधारणना बीजा भागमां आपवामां आवेल देवस्थाननिधि संबधी बीजा धारामां; अने
- ३ ता. ५-६-१९४७ना रोज मेवाड सरकारना अवेजी बडा प्रधाननी सहीथी प्रगट करवामां आवेल श्री केसरियाजी तीर्थ सम्बन्धी जाहेरातमां.

आ त्रणे लखाणोमांथी फलित थतां परिणामो सम्बन्धी विगतवार विचारणा करलां पहेलां मूल अंग्रेजी भाषामां प्रगट करवामां आवेल ए त्रणे लखाणो अने ए त्रणे लखाणोनुं गुजराती तेम ज हिन्दी भाषान्तर अहाँ आपवामां आवे छे.

२७४]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[वर्ष १२]

[१]

ता. २३-५-१९४७ना रोज उदेपुर राज्यना नवा राज्यबंधारण अने प्रताप विश्व-विद्यालयनी स्थापनानी जाहेरातना प्रसंगे उदेपुरना महाराणा साहेबे जे भाषण आप्युं हतुं तेमां सातमी बाबतनो उल्लेख कर्या पछी ' देवस्थाननिधि ' अने ' प्रताप विश्वविद्यालय ' अंगे जे उल्लेख कर्यो हतो ते मूल अंग्रेजीमां नीचे मुजब छे-

Mewar had its own problems. It is the land of shrines, temples, and Sadavrats which generations of our ancestors and devout donors from Mewar and other parts of India have founded, attracting pilgrims from the whole country. In a sense, therefore, Mewar is the holy land of India. The shrines, lands and other grants formed part of the Devasthan Departments, hitherto treated as a separate trust outside the State Budget. For centuries they have been the bulwark of Arya Dharma and have now been placed on a firm and irrevocable basis outside the sphere of Government. All these shrines, Sadavrats and grants have been consolidated into a single trust under the name of Devasthan Nidhi, a corporation with a common seal.

Mewar had been the land of learning and once in the precincts of its shrines the study of Hindu Shastras in all their branches were being cultivated. In order to restore this purpose to suit modern conditions, the Constitution provides that Devasthan Nidhi should be associated with an Educational Centre, named after Maharana Pratap, which shall make Mewar once again a centre of enlightened Hindu Culture in whose defence our heroic ancestors and generations of our brave people, laid down their lives. The Vishvavidyalaya shall work through Hindi as medium and shall aim at establishing advanced courses in Sanskrit studies and Ayurved which we consider as primary essentials of education in India. Of the education given in the Vishvavidyalaya education in Arya Dharma shall be an integral part.

Both the Devasthan Nidhi and the Pratap Vishvavidyalaya have been guaranteed autonomy by this Constitution. The members of Devasthan Nidhi form the first governing body or Parishad of the Vishvavidyalaya. In order to make it an all India Centre of education, We have invited men prominent in many spheres of life to be the first members of Devasthan Nidhi and the Parishad of the Vishvavidyalaya. His Highness Mahendra Maharaj Sir Yadavendra Singhji Sahib Bahadur of Panna, The Hon. Dr. Rajendra Prasad, Member of the Government of India, and Sheth Jugal Kishore Birla, among others, have already accepted our invitation. Shri K. M. Munshi has been good enough on our invitation to agree to be the first Chairman of the Nidhi and the first Vice Chancellor of the Vishvavidyalaya.

અંક ૧૦]

શ્રી કેસરિયાજી તીર્થ

[૨૭૫

Mewar is not a rich State but we and our Government have scrapped all available resources in order to start the Vishvavidyalaya on its career. Our State and ourselves have placed or propose to place at its disposal institutions, buildings and properties and funds of the value of Rs. sixtyeight lakhs and an initial annual grant of Rs. 2,25,000/-per year. The surplus income of the Devasthan Nidhi will also go to the Vishvavidyalaya. The Vishvavidyalaya tax which We propose to levy will bring a substantial revenue every year from 1st October.

[૨]

ઉદેપુર રાજ્યના નવા રાજ્યખંધારણમાં ભાગ બીજો, ધારો બીજો જે 'દેવસ્થાનનિધિ' સંબંધી ઘડવામાં આવ્યો છે તે મૂળ અંગ્રેજીમાં નીચે પ્રમાણે છે—

P A R T 11

Article 11

Shri Parameshwarji Maharaj.

1. Shri Parameshwarji Eklingji Maharaj is the Sovereign of Mewar, and Shriji as His sole representative shall exercise on His behalf all rights, authority and jurisdiction which appertains to or are incidental to such sovereignty except in so far as may be otherwise provided for by or under this Constitution or as may be otherwise directed by Shriji.

2. All shrines, temples and other religious and charitable institutions forming part of Devasthan described in Schedule 1 or which may hereafter be found to have formed part thereof or which form part thereof by future dedication and all property and funds appertaining thereto are hereby declared to be vested in Devasthan Nidhi hereby constituted in law as a corporation with a seal of its own.

3. Devasthan Nidhi shall hold all the said institutions, properties and funds for the following purposes:—

(A) for maintaining the shrine of Shri Parameshwarji Maharaj in proper repairs and maintaining customary worship thereat;

(B) for making expenses necessary and proper for maintaining other of the said institutions and for conducting religious worship thereat; and

(C) for purposes of the Pratap Vishvavidyalaya,

4. (1) Devasthan Nidhi shall be constituted of the following members:—

Shriji.....President.

Two Rulers from among the Rajput Rulers of India other than Sisodiya Rulers.

One Ruler from among the Sisodiya Rulers of India.

One Umrao elected by the Umraos of Udaipur.

२७६]

नैन सत्त्व प्रकाशे

[वष १२]

The Prime Minister of Udaipur.

The Chief Justice of Udaipur.

The Minister of Education, Udaipur.

The President of the Mewar Legislative Assembly.

Four eminent Hindu Educationists.

Four Hindus from outside Mewar distinguished for their public service.

Four Hindus from Mewar.

Two members elected by the Legislative Assembly of Mewar.

One member elected by the Jagirdars of Mewar, other than Umraos.

One member elected by the Muafidars of Mewar, and

Goswami of Nathdwara and Kankroli alternately for a period of three years.

(2) In the first instance members other than ex-officio members shall be nominated by Shriji for life. On the death or resignation of any member, a new member of the same description as the member whose seat has become vacant may be elected or co-opted as the case may be in his place.

(3) There shall be two Vice Presidents of the Nidhi.

(4) Members shall elect every three years a chairman, who shall be the principal executive of the Nidhi, and shall preside over the meetings of the Nidhi in the absence of the President and the Vice-Presidents. In the first instance Shriji shall appoint one of the members as the Chairman for a period of three years.

5. Devasthan Nidhi shall have all powers necessary, proper and incidental to carry out the objects of the Nidhi and may invest its funds in such securities, land, business or undertakings and may vary the investments as it may deem fit.

6. Devasthan Nidhi, subject to the sanction of the High Court, shall make rules necessary:-

- (a) for regulating its work;
- (b) for providing a constitutional structure for the Nidhi;
- (c) for making provision for management and administration of institutions, property and funds;
- (d) for all other incidental matters; and amend the same.

7. Subject to the provisions of this Constitution the High Court may issue such orders and directions as may be deemed necessary to secure proper administration of the Nidhi.

અંક ૧૦]

શ્રી કેસરીયાલ તીર્થ

[૨૭૭

8. The rules, orders and directions made under section 6 and 7 here-
of shall have the force of law.

9 The Nidhi shall file audited accounts in the High Court annually.

10. No institution, property, funds or income of the Nidhi shall be taxed.

[૩]

તા. ૫-૬-૧૯૪૭ ના રોજ ઉદ્દેપુરના રાજ્યના અવેલ વડાપ્રધાન
મનોહરસિંહજીની સહીથી શ્રી કેસરીયાલ તીર્થ સંબંધી જે બંકેરાત પ્રગટ
કરવામાં આવી તે મૂળ અંગ્રેજી ભાષામાં નીચે મુજબ છે—

COMMUNIQUE

Dated Udaipur, the 5th June, 1947.

No. $\frac{10338}{539/1-90-pol}$ of 1947

On Vaishakh Bidi 1 Samwat 1990, the Dhvajadanda Commission was
appointed by His Highness the Maharana Sahib Bahadur consisting of:—

1. Raja Amar Singhji of Banera.
2. Mr. C. G. Chenvix Trench.
3. Mr. B. L. Bhattacharya. and
4. Mr. R. M. Antani.

The Commission made its report on 10th April, 1935.

2. The following facts have been found by the report:—

- A. Though originally a Digambari temple the shrine of Rakhabdeoiji from
times immemorial is worshipped by Hindus including Bhils and Jains
of all sects.
- B. Its properties and funds have formed part of the Devasthan, vested
in the Maharana of Udaipur for the time being as Trustee and over
which for two centuries he exercises all powers of management and
control including the right to permit ceremonies at the temple.
- C. The erection of a Dhvajadanda at the temple is an essential part of
the ceremonies connected with :
 - (a) Pratishtha of an idol or Vedi in the temple.
 - (b) Jeernodhar of any important part of the temple.
- D. The Dhvajadand is erected with ceremonies :
 - (a) Under circumstances mentioned in sub-clause C.
 - (b) When the Dhvajadanda falls down.
 - (c) When the flag is torn and has to be replaced. On such an
occasion the ritual is performed at the foot of the staff in a
Mandap and though the old Dhvajadanda is left standing the
ceremony is in effect of erecting a Dhvajadanda.

२७८]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[वर्ष १२

E. Neither the Svetambaris nor the Degambaris are proved to have been excluded performing their rituals when a Dhvajadanda is erected.

3. In view of these findings which His Highness accepts it is clear that the Devasthan Department which had been in control and management of the temple on behalf of the Maharanas as Trustees on behalf of the worshipers is bound to see that all worshipers are allowed to worship the shrine according to their respective rituals without any hinderance. It may be added that by the Constitution promulgated by His Highness the Maharana Sahib Bahadur on the 23rd may, 1947 the whole Devasthan and the temples and institutions and the properties appertaining thereto including the Rekhadeoji temple have been transferred to the Devasthan Nidhi as Trustees.

4. In view of the Report and the Recommendations made therein for the future His Highness has been pleased to order as follows:—

- A.** When any of the circumstances referred to in C (a), D (b) occurs the party wanting to perform Jeernodhar or Pratishta of the erection of a Flag-staff (Dhvajadanda) must obtain the permission of the Devasthan Nidhi.
- B.** If the staff is sound only the flag is to be replaced the ritual of erection must be gone through and the new flag hoisted.
- C.** On the occasion when a Dhvajadanda ceremony is to be performed all the sects should be invited by the Devasthan Nidhi to perform their rituals at their own expenses. The Devasthan Nidhi shall appoint an officer to preside over the ceremony.
- D.** If there are competing parties for the right to begin the rituals it should be auctioned to the highest bidder. Similarly if there are more than two parties, the subsequent parties also will bid between themselves for the right of precedence.
- E.** The proceeds of the auction shall be part of the Trust Funds.
- F.** If there are no parties ready to perform the rituals the Devasthan Nidhi should erect the Dhvajadanda with due ceremonies.
- G.** All other matters connected with this matter shall be decided by the Devasthan Nidhi.

5. Devasthan Nidhi should erect a new Dhvajadanda on a suitable date in accordance with order.

Manohar Sinha
Actg. Prime Minister,
Mewar Govt.

અંક ૧૦]

શ્રી કેસરીયાળ તીર્થ

[૨૭૬

[૧]

મહારાણા સાહેબના બાપણું ગુજરાતી બાપાંતર

મેવાડને પોતાની સમસ્યાઓ છે. મેવાડ, એ ધર્મસ્થાનો, મંદિરો અને સદાપ્રતોની ભૂમિ છે. એ ધર્મસ્થાનો, મંદિરો અને સદાપ્રતો અમારા પૂર્વજોની અનેક પેઢીઓએ તથા મેવાડ અને ભારતના અન્ય ભાગોના શ્રદ્ધાળુ દાતાઓએ સ્થાપિત કરેલ છે. તે ધર્મસ્થાનાદિથી આકર્ષિત થઈને સારા ભારતવર્ષના યાત્રિકો અહીં આવે છે. આથી એક દષ્ટિએ મેવાડ એ ભારતનું તીર્થસ્થાન છે. મંદિર, ભૂમિ અને અન્ય પ્રકારનાં દાનો, કે જે અત્યાર સુધી રાજ્યના બજેટની બહાર એક અલગ ટ્રસ્ટના રૂપમાં દેવસ્થાન વિભાગોમાં રહેતાં આવ્યાં છે, તે શતાબ્દોથી થયાં આર્થધર્મના પોષણના કેન્દ્ર તરીકે રહ્યાં છે. હવે તે સર્વ સ્થાનોને સરકારી ક્ષેત્રની બહાર એક દૃઢ અને અચલ આધાર ઉપર મૂકી દેવામાં આવ્યાં છે. આ સર્વ મંદિરો, સદાપ્રતો અને અન્ય પ્રકારનાં દાનોને એકત્ર કરીને “દેવસ્થાન-નિધિ” એ નામથી એક ટ્રસ્ટના રૂપમાં તેને કોર્પોરેશનનું સ્વરૂપ અપાયું છે, કે જેને પોતાની મુદ્રા (Seal) રહેશે.

કોઈ એક સમયે મેવાડ જ્ઞાનની ભૂમિ બની રહ્યું હતું અને તેનાં મંદિરોનાં અભિષેકોમાં, પોતાની વિવિધ શાખાઓ સાથે, હિન્દુ શાસ્ત્રોનું અભ્યયન તથા વિકાસ થતો જતો હતો. આ ઉદ્દેશને વર્તમાન પરિસ્થિતિઓને અનુકૂલ રીતિએ ફરી સ્થાપિત કરવા માટે, વિધાનમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું તે કે - દેવસ્થાનનિધિ એક શિક્ષણકેન્દ્ર સાથે સંબંધ રહે. એ શિક્ષણકેન્દ્રને મહારાણા પ્રતાપનું નામ જોડવું અને અમારા પૂર્વજોએ તથા અમારા વીર પ્રજાઓએ જેની રક્ષા માટે પોતાનાં જીવનો દીધાં છે, તે હિન્દુ સંસ્કૃતિના પુનઃ પ્રકાશનનું તે કેન્દ્ર અને આ વિશ્વવિદ્યાલય હિન્દી માધ્યમ દ્વારા કામ કરશે અને અન્યાન્ય ઉદ્દેશોની સાથે આનો એ પણ્ય એક ઉદ્દેશ રહેશે કે - સંસ્કૃત વાક્યમયનું જન્ય અભ્યયન કરાવવું તથા આયુર્વેદના જન્ય અભ્યાસક્રમોની સ્થાપના કરવાં, કે જેને અમે ભારતમાં શિક્ષણની આધારભૂત આવશ્યકતાઓ માનીએ છીએ. વિશ્વ-વિદ્યાલયમાં જે શિક્ષણની વ્યવસ્થા થશે, તે આર્થધર્મના શિક્ષણનું એક અવિભાજ્ય અંગ હશે.

આ વિધાન દ્વારા, ‘દેવસ્થાનનિધિ’ અને ‘પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય’ બંનેને સ્વાધીનતા (Autonomy) અપવામાં આવી છે. “દેવસ્થાનનિધિ”ના ટ્રસ્ટીઓ જ વિશ્વવિદ્યાલયની પ્રથમ શાસનસમિતિ તરીકે રહેશે. આ વિશ્વવિદ્યાલયને શિક્ષણનું અખિલ ભારતીય કેન્દ્ર બનાવવાની દષ્ટિથી, દેવસ્થાનનિધિ અને પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય-પરિ-પદના પ્રથમ વારના ટ્રસ્ટી બનવાને માટે અમે એવી વ્યક્તિઓને નિમંત્રણ કર્યું છે, કે જે વ્યક્તિઓએ જીવનનાં અનેક કાર્યક્ષેત્રોમાં પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી છે. અમને આનંદ થાય છે કે ટ્રસ્ટીઓ તરીકે આમંત્રિત વ્યક્તિઓ પૈકી શ્રીમાન મહેન્દ્ર મહારાજ સર યાદવેન્દ્ર સિંહજી પના નંદ, ભારત સરકારના મંત્રી માનનીય ડૉ. શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદ તથા શેઠ શ્રી જીમલકિશોર બિરલાએ દેવસ્થાનનિધિના ટ્રસ્ટી-સભ્ય થવાના અમારા આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો છે. એ વાત જાહેર કરતાં અમને પ્રસન્નતા થાય છે કે-અમારા નિમંત્રણથી

૨૮૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

શ્રી કનૈયાલાલ સુન્દરીએ સહભાવપૂર્વક દેવસ્થાનનિધિના પ્રથમ અધ્યક્ષ અને પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયના પહેલા વાઈસ ચાન્સેલર થવાનું સ્વીકાર્યું છે.

ત્રેવાડ એ ધનવાન રાજ્ય નથી, પણ વિશ્વવિદ્યાલયના કાર્યને સારા આધાર પર સર કરી દેવાને માટે અમે અને અમારી સરકારે ઉપલબ્ધ સઘળાં જ સાધનો એકત્ર કરીને પ્રસ્તુત કર્યાં છે. અમારા રાજ્યે વિશ્વવિદ્યાલયને કમથી કમ ૬૮ લાખ રૂપિયાની કિંમતની સંસ્થાઓ, મકાનો તથા સંપત્તિ અને એ લાખ પચીસ હજાર રૂપિયાની આર્થિક વાર્ષિક સહાયતા આપવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. દેવસ્થાનનિધિની વધારાની આવક પણ પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને પ્રાપ્ત થશે. અમે વિશ્વવિદ્યાલય ટેક્ષ પણ લાગુ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે અને તેથી પણ આગામી તા. ૧ ઓક્ટોબરથી પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને દર વર્ષે સારી આવક થવા કરશે.

[૨]

નવા રાજ્યમંદારણના ખીજા ભાગના ખીજા ધારાના

અંગ્રેજી લખાણનું ગુજરાતી ભાષાંતર

ભાગ બીજો : ધારો બીજો

શ્રી પરમેશ્વરજી મહારાજ

૧. શ્રી. પરમેશ્વરજી એકલિંબજી મહારાજ ત્રેવાડના સર્વસત્તાધીશ છે, અને એમની વતી એમના એકમાત્ર પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રીજી (ઉદ્દેપુરના મહારાણા) આવા સર્વ સત્તા-ધીશપણા સાથે સંબંધ ધરાવતા અને એના કારણે આવી પડતાં તમામ હક્કો, અધિકાર અને હકૂમત ભોગવશે; સિવાય કે શ્રીજીએ ખીજી રીતે ફર્માવ્યું હોય અથવા તે આ અંદારણ દ્વારા અથવા આ અંદારણની રૂએ ખીજી કોઈ ગોઠવણ કરવામાં આવી હોય.

૨. પરિશિષ્ટ પહેલામાં દર્શાવવામાં આવેલ અર્ધા દેવળો, મંદિરો અને ખીજી ધાર્મિક અને ધર્મોદ્ધાર સંસ્થાઓ જે દેવસ્થાનમાં આવી જાય છે તે અથવા જે હવે પછી એમાં આવી જતાં માલૂમ પડે તે અથવા ભવિષ્યના સમર્પણના કારણે એમાં આવી જાય તે અને તેમની અધી મિલકત અને ફંડો એ અધુરું આથી દેવસ્થાનનિધિને સોંપવામાં આવ્યાનું જાહેર કરવામાં આવે છે. આ દેવસ્થાનનિધિને આથી પોતાનો સિક્કો (seal) ધરાવતી કાયદેસરની સંસ્થા બનાવવામાં આવે છે.

૩. દેવસ્થાનનિધિ, ઉપર જણાવેલ અર્ધી સંસ્થાઓ, મિલકતો અને ફંડોનો નીચે જણાવેલ કાર્યો માટે કબજો રાખશે —

(અ) શ્રી પરમેશ્વરજી મહારાજના મંદિરને બરાબર દુરસ્ત રાખવા માટે અને તેમની નિયમ પ્રમાણેની પૂજાવિધિ સાચવવા માટે;

(બ) ઉપર કહેલ ખીજી સંસ્થાઓને જરૂરી રાખવા માટે જરૂરી અને ઉચિત ખર્ચ કરવા માટે અને તેમની ધર્મ મુજબ પૂજાવિધિ સાચવવા માટે; અને

(ક) પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયનાં કાર્યો માટે.

અંક ૧૦]

શ્રી કેસરિયાળ તીર્થ

[૨૮૧

૪. (૧) દેવસ્થાનનિધિની રચના નીચે મુજબના સભ્યોની કરવામાં આવશે—

શ્રીજી.....પ્રમુખ

સિસોદિયા વંશના રાજાઓ સિવાયના ભારતવર્ષના રજપૂત રાજાઓમાંથી એ રાજાઓ.

ભારતવર્ષના સિસોદિયા રાજાઓમાંથી એક રાજા.

ઉદેપુરના ઉમરાવોએ ચૂંટેલ એક ઉમરાવ.

ઉદેપુરના વડાપ્રધાન.

ઉદેપુરના વડા ન્યાયાધિકારી (Chief Justice)

ઉદેપુરના શિક્ષણપ્રધાન

મેવાડ ધારાસભાના પ્રમુખ.

ચાર પ્રસિદ્ધ હિન્દુ કેળવણીકારો.

મેવાડની બહારના ચાર હિન્દુઓ, જેઓ જાહેર સેવાના કારણે સુપ્રસિદ્ધ હોય.

મેવાડની ધારાસભાએ ચૂંટેલા એ સભ્યો.

ઉમરાવો સિવાયના મેવાડના જાગીરદારોએ ચૂંટેલ એક સભ્ય.

મેવાડના માહીદારોએ ચૂંટેલ એક સભ્ય.

અને નાયદારા અને કાંકરોલાના ગોસ્વામી દર ત્રીજો વર્ષે વારાફરતી.

(૨) શરૂઆતમાં, પોતાના અધિકારની રૂએ આવતા સભ્યો સિવાયના બીજા સભ્યોની આજીવન નિમણૂક શ્રીજી કરશે. અને ઠાઠ પછુ સભ્યના અવસાન કે રાજીનામાના પ્રસંગે જે સભ્યની જગ્યા ખાલી પડી હશે તેવા જ પ્રકારનો નવો સભ્ય, જે પ્રમાણે પ્રસંગ હશે તે પ્રમાણે ચૂંટેવામાં અથવા લેવામાં આવશે.

(૩) નિધિના એ ઉપપ્રમુખો રહેશે.

(૪) સભ્યો દર ત્રણ વર્ષે એક અધ્યક્ષ (Chairman)ને ચૂંટેશે, જે નિધિનો મુખ્ય વહીવટ કરતો થશે, અને પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખોની ગેરહાજરીમાં નિધિની એકંકાનું પ્રમુખસ્થાન હશે. પહેલા વખત માટે શ્રીજી સભ્યોમાંના એકને ત્રણ વર્ષ માટે અધ્યક્ષ તરીકે નીમશે.

૫. નિધિનો ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે દેવસ્થાનનિધિને જરૂરી, ખાસ અને પ્રાજ્ઞાગિક બધા અધિકારો રહેશે. અને એ પોતાનાં ફંડો પોતાને યોગ્ય જણાય એ રીતે અનામતોમાં, જમીનમાં, વેપારમાં અથવા ઔદ્યોગિક કાર્યોમાં રોકી શકશે અને તેમાં ફેરફાર પણ કરી શકશે.

૬. વડી અદાલત (High Court)ની મંજૂરીયા દેવસ્થાનનિધિ (નીચેનાં કાર્યો માટે) જરૂરી નિયમો બનાવશે—

(અ) તેનું કામ વ્યવસ્થિત કરવા માટે;

(બ) નિધિ માટે બંધારણ પૂરું પાડવા માટે;

(ક) સંસ્થાઓ, મિલકતો અને ફંડોનાં વહીવટ અને વ્યવસ્થા માટે નિયમો બનાવવા માટે;

૨૮૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

(૩) પ્રાસંગિક બધી બાજતો માટે

અને એ બધામાં સુધારા કરવા માટે.

૭. આ બંધારણની કલમોની મર્યાદામાં રહીને નિધિના ચોખ્ખ વહીવટ માટે જરૂરી જથ્થામ એવાં હુકમો અને સૂચનાઓ વડી અદાલત કરી શકશે.

૮. કલમ ૬ અને ૭ના આધારે કરવામાં આવેલ હુકમો અને સૂચનાઓને કાપદાનું બળ રહેશે.

૯. નિધિએ દર વર્ષે તપાસરાવેય હિસાબ વડી અદાલતને મોકલી આપવો પડશે.

૧૦. નિધિની કોઈ પણ સંસ્થા, મિલકત, ફંડ કે આવક ઉપર કર નાખવામાં આવશે નહીં.

[૩]

ઉદેપુરના વડાપ્રધાને કરેલ જાહેરાતનું ગુજરાતી ભાષાન્તર
જાહેરનામું

ઉદેપુર, તા. ૫-૬-૧૯૪૭

૧૦૩૩૮
નં. ૫૩૯/૧-૬૦-POI ૧૯૪૭

૧. સંવત ૧૯૬૦ના વૈશાખ વદિ ૧ ના રોજ, નેહનામદાર મહારાજા સાહેબ બહા-
દુરે નીચેના સબ્યોવાળા ધ્વજદંડ કમિટી નીમી હતી.

૧ બનેરાના રાજ્ય અમરસિંહજી.

૨ મી. સી. જી. શેન્વીક્ષ ટ્રેન્ય.

૩ મી. બી. એલ. બટ્ટાચાર્ય અને

૪ મી. આર. એમ અન્તાણી.

આ કમિટીએ તા. ૧૦-૪-૧૯૩૬ ના રોજ પોતાનો અહેવાલ રજુ કર્યો હતો.

૨. આ અહેવાલમાંથી નીચેની હકીકતો ફલિત થઈ છે—

અ ઋષભદેવજીનું મંદિર મૂળ તો દિગંબરી મંદિર છે, તોયે અનાદિ કાળથી જ
હિંદુઓ-જેમાં બીલોનો સમાવેશ થાય છે-અને બધા જ જૈન સંપ્રદાયો તેની
પૂજા કરતા આવ્યા છે.

બ તેની મિલકત અને ફંડો દેવસ્થાનનો જ ભાગ છે, અને હાલના તખ્તે આના
પર ઉદેપુરના મહારાજાનો દ્રશી તરીકે કાયૂ છે, એ સૈકા થયા તેઓ વ્યવસ્થા
તેમજ અંકુશ-જેમાં મંદિરમાં કોઈ પણ વિધિ કરવાની રજા આપવાના હકનો
સમાવેશ થાય છે-ને લગતી સત્તા ભોગવે છે.

ક ધ્વજદંડ ચડાવાવાની ક્રિયા, નીચે દર્શાવેલ વિધિઓ સાથે જાંડળાચેલ એક
મહત્વનો ભાગ છે.

(અ) મૂર્તિ કે વેદીની મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા કરવી.

(બ) મંદિરના કોઈ પણ મહત્વના ભાગનો જીણીદાર કરવો.

અંક ૧૦]

શ્રી કેસરયાજી તીર્થ

[૨૮૭

૩. જ્વલદંડ નીચેના સંજોગોમાં વિધિસર ચડાવવામાં આવે છે:—

(અ) પેટાકલ્પ કર્માં દર્શાવેલ સંજોગોમાં.

(બ) જ્યારે જ્વલદંડ નીચે પડી જાય છે ત્યારે.

(ક) જ્યારે જ્વલ ફાટી જાય છે અને નવો ચડાવવાનો હોય છે ત્યારે. આવા પ્રસંગે બધી ક્રિયા મંડપમાં દંડના મૂળના ભાગમાં કરવામાં આવે છે અને જો કે જૂનો જ્વલદંડ તેમનો તેમ રહે છે. છતાંયે ખરું જોતાં આ વિધિ જ્વલદંડ ચડાવવાની જ છે.

૬. જ્વલદંડ ચડાવતી વખતે પ્રવેતામ્બરી અમર દિગમ્બરી જોનેને ક્રિયા કરવામાંથી અટકાવવામાં આવ્યા હોવાનો પુરાવો મળ્યો નથી.

૭. ઉપર દર્શાવેલ અહેવાલ-જોનો મહારાજા સાહેબ સ્વીકાર કરે છે—મુજબ એ સ્પષ્ટ છે કે દેવસ્થાન ખાતાએ—કે જે ખાતું મંદિરના પૂજા કરનારાઓની વતી ટ્રસ્ટી તરીકે રહેલ મહારાજા સાહેબની વતી મંદિર પર અકુશ રાખે છે અને તેની વ્યવસ્થા કરે છે—અથવા જ પૂજા કરનારાઓને પોતપોતાના ધાર્મિક રિવાજ મુજબ કોઈ પણ જાતની દમ્ભગીરી વિના પૂજા કરવાની સમ્મત મળે તે જોવાનું છે. વળી, તેક નામદાર મહારાજા સાહેબ બહાદુરે તા. ૨૩-૫-૪૭ ના રોજ મંજુર કરેલ બંધારણ અનુસાર, આખું દેવસ્થાન, મંદિર અને સંસ્થાઓ, અને તેને લગતી મિલકતો-જેમાં ઋષભદેવજીના મંદિરનો સમાવેશ થાય છે—ટ્રસ્ટી તરીકે દેવસ્થાનનિધિને સોંપવામાં આવેલ છે.

૪. આ અહેવાલ અને અવિષ્ય માટે કરવામાં આવેલી બલામણેા મુજબ, નામદાર મહારાજા સાહેબે નીચે મુજબ ઠરાવેલ છે—

અ. કલમ ક (અ) અને ૩ (બ) માં સૂચવેલ કોઈ પણ સંજોગ જોભે થાય ત્યારે જીજ્ઞેશ્વર, પ્રતિષ્ઠા અમર તે જ્વલદંડ ચડાવવાની ક્રિયા કરવા ઇચ્છનાર શખ્સે દેવસ્થાન નિધિની પરવાનગી મેળવવી.

બ. દંડ સલામત હોય અને માત્ર જ્વલને જ બદલવાનો હોય ત્યારે જ્વલદંડ ચડાવવાની ક્રિયા કરવી અને નવો જ્વલ ચડાવવો.

ક. જ્વલદંડ ચડાવવાની ક્રિયા વખતે, દેવસ્થાનનિધિએ પોતપોતાના ખર્ચે પોતાની ક્રિયા કરવા માટે દરેક સંપ્રદાયને આમંત્રણ આપવું. ક્રિયાનું ધ્યાન રાખવા માટે દેવસ્થાન-નિધિ એક અમલદાર નીમશે.

૬. ક્રિયા શરૂ કરવાના હક માટે બે પક્ષે વચ્ચે હરોફાઈ થાય તો, આ હકનું લીલામ કરી, વધારે રકમ આપનારને રાખવો. તે જ પ્રમાણે એથી વધારે પક્ષે હોય તો તે પક્ષીના પક્ષેએ પણ પોતપોતાના વચ્ચે આ હક માટે ઉપર મુજબ લીલામ કરવું.

૬. આ લીલામની જે કોઈ રકમ આવે તે ટ્રસ્ટ-ફંડમાં લેવી.

૭. જો કોઈ પણ શખ્સ ક્રિયા કરવા માટે તૈયાર ન થાય તો દેવસ્થાનનિધિએ યોગ્ય વિધિ મુજબ જ્વલદંડ ચડાવવો.

૭. આ બાબતને લગતી બીજી કોઈ પણ બાબતનો નિર્ણય દેવસ્થાનનિધિએ કરવો.

૫. આ ફરમાન અનુસાર, દેવસ્થાનનિધિએ યોગ્ય દિવસે નવો જ્વલદંડ ચડાવવો.

(સહી) મનોહરસિંહ.

એક્ટીવ મુખ્ય દીવાન,

મેવાડ ગવર્નમેન્ટ

[१] महाराणा साहेबके भाषणका हिन्दी भाषान्तर

मेवाड़ की अपनी समस्याएँ हैं। यह धर्मस्थानों, मंदिरों और सदाव्रतों की भूमि है, जिनको हमारे पूर्वजों की अनेक पीढ़ियों ने तथा मेवाड़ और भारत के अन्य भागों के श्रद्धालु दाताओं ने स्थापित किया है और जिनके कारण आकर्षित होकर सारे भारत से यात्री यहाँ आते रहे हैं। अतः एक दृष्टि से मेवाड़ भारत का तीर्थस्थान है। मन्दिर, भूमि और अन्य प्रकारके दान जो अब तक राज्य के बजट के बाहर एक अलग निधि (ट्रस्ट) के रूप में देवस्थान विभागों में रहते आये हैं, वे शताब्दियों से आर्य-धर्म के पोषणकेन्द्र रहे हैं। अब वे सरकार के क्षेत्रके बाहर एक दृढ़ और अचल आधार पर रख दिये गये हैं। इन सब मन्दिरों, सदाव्रतों और अन्य प्रकार के दानों को एकत्र कर “श्री देवस्थाननिधि” के नाम से एक निधि (ट्रस्ट) के रूप में वैधानिक गण (कोर्पोरेशन) का स्वरूप दे दिया गया है जिसकी अपनी मुद्रा (Seal) होगी।

किसी समय मेवाड़ ज्ञानकी भूमि रहा था, और उसके मन्दिरों के प्राङ्गणों में अपनी विविध शाखाओं सहित हिन्दू शास्त्रों का अध्ययन और विकास किया जाता रहा था। इस उद्देश्य को आधुनिक परिस्थितियों के अनुकूल पुनः स्थापित करने के लिये विधान में यह रखा गया है कि “श्री देवस्थाननिधि” एक शिक्षण केन्द्र से सम्बद्ध रहे, जो महाराणा प्रताप के नाम से हो और जिसके द्वारा मेवाड़ एकबार फिर प्रकाशमान हिन्दू संस्कृति का केन्द्र हो जाय, जिसकी रक्षा के लिये हमारे पूर्वजों और हमारे वीर प्रजाजनों की पीढ़ियों ने अपने जीवन का उत्सर्ग किया है। यह विश्वविद्यालय हिन्दी माध्यम द्वारा काम करेगा और अन्यान्य उद्देश्यों के साथ इसका उद्देश्य संस्कृत वाङ्मय के उच्च अध्ययन और आयुर्वेद के उच्च अन्यासक्रमों की स्थापना का होगा, जिनको हम भारत में शिक्षणकी आधारभूत आवश्यकताएँ मानते हैं। विश्वविद्यालय में दिये जाने वाले शिक्षण का आर्य-धर्म का शिक्षण एक अविभाज्य अङ्ग होगा।

इस विधान द्वारा “श्री देवस्थाननिधि” और प्रताप विश्वविद्यालय दोनों को स्वायत्तता (Autonomy) प्रदान कर दी गई है। “श्री देवस्थाननिधि” के विश्वस्त (ट्रस्टी) विश्वविद्यालय की प्रथम शासन समिति या परिषद होंगे। इस विश्वविद्यालय को शिक्षण का अखिल भारतीय केन्द्र बनानेकी दृष्टि से हमने जीवन के अनेक कार्यक्षेत्रोंमें लब्ध प्रतिष्ठ व्यक्तियोंको “श्री देवस्थाननिधि” और प्रताप विश्वविद्यालय परिषद के प्रथम विश्वस्त (ट्रस्टी) होने के लिये निमन्त्रित किया है। हमें हर्ष है कि अन्यान्य विश्वस्तों (ट्रस्टियों) में से श्रीमान् महेन्द्र महाराजा सर यादवेन्द्रसिंहजी, पन्ना नरेश, भारत सरकार के मंत्री माननीय डा० श्री राजेन्द्रप्रसाद तथा श्रेष्ठ श्री जुगलकिशोर बिड़ला ने देवस्थाननिधि के सदस्य होनेके हमारे आमंत्रण का स्वीकार किया है। हमें घोषित करते हुए प्रसन्नता होती है श्री कन्हैयालालजी मुन्शीने हमारे निमन्त्रण पर सद्भावपूर्वक “श्री देवस्थाननिधि” का प्रथम अध्यक्ष और प्रताप विश्वविद्यालय का पहला उपकुल पति (वाइस चांसलर) होना स्वीकार किया है।

अंक १०]

श्री ईशरीयाल तीर्थ

[२८५]

मेवाड़ धनवान राज्य नहीं है लेकिन विश्वविद्यालयके कार्य का अच्छे आधार पर प्रारम्भ कर देने के लिये हमने और हमारी सरकार ने उपलब्ध सभी साधनों को एकत्र कर प्रस्तुत किया है । हमारे राज्य ने विश्वविद्यालय को कम से कम ६८ लाख रुपयोंकी कीमतकी-संस्थाएँ, मकानात, सम्पत्ति तथा दो लाख पचीस हजार रुपये की आरम्भिक वार्षिक सहायता देने का निश्चय किया है । “श्री देवस्थाननिधि ” की अधिक आय प्रताप विश्व-विद्यालय को प्राप्त होगी । विश्वविद्यालय कर (टेक्स) जिसे लागू करने का हम निश्चय कर रहे हैं उससे भी आगामी १ अक्टुम्बर से प्रताप विश्वविद्यालय का प्रति वर्ष अच्छी आय हो जाया करेगी ।

[२] नये विधानके दूसरे भागके दूसरे नियमका हिन्दी भाषान्तर

भाग दूसरा : नियम दूसरा : श्री परमेश्वरजी महाराज

१ श्री परमेश्वरजी एकलिंगजी महाराज मेवाड़के सर्वसत्ताधीश हैं और उनकी तरफसे उनके एकमात्र प्रतिनिधि के तौरपर श्रीजी, इस सर्वसत्ताधीशता के साथ सम्बद्ध और उसके नाते आनेवाले तमाम हक, अधिकार और हकूमतका उपभोग करेंगे; सिवाय कि श्रीजीने अन्य प्रकारसे प्रतिपादन किया हो या इस विधान द्वारा या इस विधानके जरिये अन्य और किसी प्रकारकी व्यवस्था करनेमें आई हो ।

२. परिशिष्ट १ में दिये हुए सब मंदिर, देवस्थान और अन्य धार्मिक एवं धर्मादा संस्थायें जिनका समावेश देवस्थानमें होता है वे एवं जो इसके अनन्तर इसमें समाविष्ट होते मादूम हों वे और जो आग्रदा समर्पण के कारण इसमें समाविष्ट हो जाय वे और उनकी सभी सम्पत्ति और फंड यह सब इस (विधान) से देवस्थाननिधिको सुपुर्द करनेका ऐलान किया जाता है । इससे देवस्थाननिधिको अपनी महोर (Seal) बाठी बकानून संस्था बनानेमें आता है ।

३. देवस्थाननिधि उपर्युक्त सभी संस्थायें, मिलकरत और फंडोंको निम्न कार्योंके वास्ते अपने कब्जेमें रखेगा—

(अ) श्री परमेश्वरजी महाराज के मंदिरको ठीक तौरसे दुरुस्त रखनेके लिए और उनकी बकानून पूजनविधि करानेके लिये;

(ब) उपर्युक्त अन्य संस्थाओंको कायम रखने के लिये आवश्यक और योग्य सर्फ करनेके लिये और धार्मिक रस्मके मुताबिक उनकी पूजाविधि कराने के लिये; और

(क) प्रताप विश्वविद्यालयके कार्योंके लिये.

(१) देवस्थाननिधि निम्न सभ्योंका बनाया जायगा—

श्रीजी.....समापति ।

सिसोदिया वंशके राजाओंको छोडकर भारतवर्षके राजपूत राजाओमेंसे दो राजा ।

भारतवर्षके सिसोदिया राजवंशमेंसे एक राजा ।

उदैपुर के उमरावोंने चुना हुआ एक उमराव ।

उदैपुरके वजीरेआजम ।

उदैपुर के बड़े न्यायाधिकारी (Chief Justice)

उदैपुरके शिक्षणमंत्री ।

मेवाड विधान सभाके सभापति ।

चार ख्यातकीर्ति हिन्दु शिक्षणशास्त्री ।

मेवाड बाहरके चार हिन्दु, जो अपनी आम सेवा के कारण ख्यात हों ।

मेवाड विधान सभाने चुने हुए दो सभ्य ।

उमरावोंको छोड़कर मेवाड के जागीरदारोंने चुना हुआ एक सभ्य ।

मेवाड के माफीदारोंने चुना हुआ एक सभ्य । और

नाथद्वारा और कांकरोलीके गोस्वामी हर तीसरे साल फेरबदलीसे (Alternatively)।

- (२) पहिली वार, अपने अधिकारके नाते जो (देवस्थाननिधिके) सभ्य होते हैं उनको छोड़ कर अन्य सभ्योंकी आजीवन नियुक्ति श्रीजी करेंगे । और किसी भी सभ्यके स्वर्गवास या इस्तीफा देनेके समय, सभ्यकी जो जगह खाली पड़ेगी उसी प्रकार का नया सभ्य, प्रसंगके मुताबिक, चुना जायगा या दाखिल किया जायगा ।
- (३) निधिके दो उपसभापति रहेंगे ।
- (४) सभ्य हर तीसरे साल एक अध्यक्ष (Chairman) को चुनेंगे, जो निधिका मुख्य व्यवस्थापक बनेका और सभापति और उपसभापतियों की अनुपस्थितिमें निधिकी सभाका का सभापतिपद संभालेगा । पहले समयके लिये श्रीजी सभ्योंमें से एक को अध्यक्ष नियुक्त करेंगे ।
- (५) निधिका उद्देश्य सफल बनानेके लिये देवस्थाननिधि को आवश्यक, खास और प्रासंगिक सब अधिकार रहेंगे । और वह अपने फंडों को उसे उचित माद्धम हो उस प्रकार अमानतों, जमोन, व्यापार और औद्योगिक कार्यों में रोक सकेगा और उसमें परिवर्तन भी कर सकेगा ।
- (६) बड़ी अदालत (High Court) की सम्मतिसे देवस्थाननिधि (निम्न कार्यों के लिये) आवश्यक कानून बनायेगा —
- (अ) उसका कार्य व्यवस्थित बनानेके लिये;
- (ब) निधिके लिये विधान तैयार करनेके लिये;
- (क) संस्थाप, सम्पत्ति और फंडोंकी व्यवस्था और बंदोबस्तके लिये कानून बनाने के लिये;
- (ड) प्रासंगिक सब बातोंके लिये;
- और उन सबमें सुधार करनेके लिये ।
- (७) इस विधानके नियमों की हदमें रहे कर, निधि की योग्य व्यवस्था के लिये आवश्यक हुकम और सूचनायें बड़ी अदालत दे सकेगी ।

अंक १०]

श्री ढेभरियाल तीर्थ

[२८७

- (८) कलम ६ और ७ के अनुसार किये गये हुकुम और सूचनाओं को कानून का बल रहेगा ।
- (९) निधिने हर साल जांच कराया हुआ (Audited) हिसाब बडी अदालतमें दाखिल करना पडेगा ।
- (१०) निधिकी किसी भी संस्था, सम्पत्ति, फंड या आमदानी पर लगान नहीं लगाया जायगा ।

[३] सरकारी ऐलानका हिन्दी भाषान्तर

उदयपुर ता. ५ जून ४७.

नं. १०३३८, ५८९।९० पोल ओफ १९४७

१. श्रीमान् महाराजा साहब बहादुरने वैशाख वदी १ सम्बत् १९९० को ध्वजादण्ड कमीशन नियुक्त किया था, जिसमें निम्नलिखित व्यक्ति थे—

- १- राजा अमरसिंहजी बनेड़ा
 २- मि० सी० जी० सेनविकस टेंच
 ३- मि० बी० एल० भट्टाचार्य और
 ४- मि० आर० एम० अन्तानी

उक्त कमिशनने अपनी रिपोर्ट ता० १० एप्रिल सन् १९३५ को प्रेषित की।

२. रिपोर्टसे नीचे लिखी हुई सत्यता मालूम हुई—

- ए-यद्यपि यह मूलसे दिगम्बरी मंदिर है, तीर्थ ऋषभदेवजी अस्मृतिकालसे सब संप्रदायके जैनोंसे और हिंदुओंसे पूजित रहा है, जिसमें भीलभी सम्मिलित हैं।
- बी-इसकी जायदाद व कोष देवस्थानका भाग है, जिस पर वर्तमानकालमें उदयपुरके महारानाके संरक्षक जैसे अधिकार हैं, और जिस पर वे दो शताब्दियोंसे प्रबंध व व्यवस्थाके सब अधिकारका उपयोग कर रहे हैं, जिसमें धार्मिक क्रियाएं करने देनेकी स्वीकृति देनेके अधिकारका भी समावेश है।

सी-मंदिर पर ध्वजादंड चढ़ाना उत्सवका एक आवश्यक भाग है और उसके साथ यह भी संबन्धित है।

(ए)-मूर्तिकी प्रतिष्ठा या मंदिरमें वेदीकी स्थापना।

(बी)-मंदिरके किसी मुख्य भागका जीर्णोद्धार।

(डी)-ध्वजदंड निम्न मौको पर धार्मिक क्रियाओंके साथ चढ़ाया जाता है—

(ए)-सब क्लास 'सी' में वर्णित परिस्थितिमें।

(बी)-जब कि ध्वजादंड नीचे गिर गया हो।

(सी)-जब कि ध्वजा फट गई हो और फिर आरोहण कराई जाय ऐसे अवसर-

२८८]

श्री लीन सत्य प्रकाश

[वर्ष १२

पर मंडप में ध्वजादंडके नीचे क्रियाएं की जाती हैं और यद्यपि पुराना ध्वजादंड खड़ा रहने दिया जाता है फिर भी उत्सव रस्म ध्वजादंड चढानेका ही है ।

ई—जब कमी ध्वजादंड प्रस्थापित किया गया है न तो श्वेतांबरी न दिगम्बरी अपनी अपनी धार्मिक क्रियाएं करनेसे रोके गये साबित हुए हैं ।

३—इन निष्कर्षोंको नजरके सामने रखते हुवे, जिनको श्रीमान् महाराणा साहब स्वीकार करते हैं यह साफ जाहिर है कि महकमा देवस्थान, जो पूजा करनेवालोंके ट्रस्टी महाराणाकी ओरसे मंदिरका नियन्त्रण व प्रबंध करता है, उसको यह देखना होगा कि सब पूजा करनेवालोंको अपनी २ रीतिके अनुसार बिना किसी रोक टोकके पूजा करने दी जाए— इसके साथ २ श्रीमान् महाराणा साहब बहादुरने ता० २३ मई १९४७ के विधानमें ऐलान किया है कि तमाम देवस्थान मंदिर व संस्थाएं तथा उनकी जायदाद मय ऋषभदेव-जीके मंदिरके देवस्थाननिधिको ट्रस्टी कायम करके उसके नाम ट्रांसफर करदी गई है ।

४—रिपोर्ट और सिफारिशोंको जो कि उसमें है, दृष्टिमें रखते हुवे महाराणा साहबने खुद होकर आगेके लिये निम्नानुसार हुक्म जारी किया है —

અંક ૧૦]

શ્રી કેસરિયાજી તીર્થ

[૨૮૬

સમ્પાદકીય વક્તવ્ય

ઉપર આપવામાં આવેલ (૧) ઉદેપુરના મહારાણા સાહેબનું માષણ, (૨) ઉદેપુર રાજ્યના નવા રાજ્યવંધારણમાંનો દેવસ્થાનનિધિ સમ્બન્ધી ધારો અને (૩) શ્રી કેસરિયાજી તીર્થ સમ્બન્ધી ઉદેપુર રાજ્યની જાહેરાત વાંચતાં નીચેના મુદ્દાઓ તેમાંથી ફલિત થાય છે —

૧ રાજ્યના દેવસ્થાન વિભાગ (Department) માં સમાવિષ્ટ થતી બધી સંસ્થાઓ, કુલ સત્તા સાથે, દેવસ્થાનનિધિને સોંપવામાં આવી છે;

[નવા રાજ્યવંધારણના પરિશિષ્ટ ૧ની કલમ 'અ'માં જે કુલ ૮૫ સંસ્થાઓ (ઇટલે કે મંદિરો)ની ઢાદી આપવામાં આવી છે તેમાં ૩૨મી સંસ્થા તરીકે શ્રી કેસરિયાજી તીર્થ અને ૬૭મી સંસ્થા તરીકે છોટી સાદહીના જૈન મન્દિરનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.]

૨ દેવસ્થાનનિધિને પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય સાથે જોડી દેવામાં આવેલ છે;

૩ દેવસ્થાનનિધિની આવકનો વધારો પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને આપવામાં આવશે;

૪ દેવસ્થાનનિધિનાં મિલકતો અને ફંડોનો ઉપયોગ દેવસ્થાનોને સાચવવાના સ્વર્ચ ઉપરાંત, પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયના કાર્યોમાં કરવામાં આવશે;

૫ દેવસ્થાનનિધિના સમ્યો ઇ જ પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયના સમ્યો અને મુખ્ય વહીવટદારો રહેશે;

૬ કેસરિયાજીનું મંદિર મૂલ દિગમ્બરોનું છે;

૭ મીલો સહિત હિન્દુઓ કેસરિયાજી તીર્થની ઘણા લાંબા (Immemorial) સમયથી પૂજા કરે છે;

૮ બસો વર્ષથી ઇ તીર્થ ઉપર ઉદેપુરના મહારાણાનો કુલ અધિકાર છે, અને ધાર્મિક ક્રિયાઓ માટેની પરવાનગી પણ તેઓ જ આપતા હતા;

૯ ધ્વજદંડ ચઢાવવાના સમયે શ્વેતામ્બરીય અને દિગમ્બરીય બન્ને સમ્પ્રદાયની વિધિઓ કરવામાં આવતી હતી;

૧૦ સૌને પોતપોતાની વિધિ પ્રમાણે પૂજન કરવાની જોગવાઈ કરી આપવી ઇ દેવસ્થાન વિભાગનું કાર્ય છે;

૧૧ જીર્ણોદ્ધાર, પ્રતિષ્ઠા કે ધ્વજદંડ ચઢાવવા માટે દેવસ્થાનનિધિની મંજૂરી મેલવવી જોઈ ઇ;

૧૨ ધ્વજદંડ ચઢાવવાની ક્રિયા વચ્ચે દેવસ્થાનનિધિ ઇ બધી જાતિઓને આમંત્રણ આપવું જોઈ ઇ;

૧૩ ગમે તે જાતિનો માણસ બોલી બોલવામાં વધુ પૈસા આપીને ધ્વજદંડ ચઢાવી શકે;

૧૪ બધી આવક ટ્રસ્ટ યાને દેવસ્થાનનિધિને સોંપવામાં આવશે; અને

૧૫ આ સમ્બન્ધી બધી વાબતોનો નિર્ણય કરવાની સત્તા દેવસ્થાનનિધિને રહેશે.

३६०]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[वर्ष १२]

[नौधवा योग्य बीजी बावतो —

- १ उदेपुर राज्य तरफथी प्रगट थयेल लखाणोमांथी ए जाणवा मळतुं नथी के राज्ये श्री केसरियाजी तीर्थना केटला रूपिया देवस्थाननिधि मारफत प्रताप विश्वविद्यालयने आपवा धार्या छे; पण, उदेपुरनी मेवाड प्रांतीय जैन श्वेताम्बर महासभा तरफथी बहार पाडवामां आवेल समाचार उपरथी जाणी शकाय छे के श्री केसरियाजी तीर्थना पंदर लाख रूपिया प्रताप विश्वविद्यालयने आपवामां आवशे.
 - २ राज्यबंधारणना बीजा भागमां बीजा धारानी चोथी कलमनी पेटा कलम (१)मां देवस्थान-निधिना सभ्योनी यादो आपी छे तेमां कोई पण जैन सभ्यनुं नाम आप्युं नथी. कदाच एम बने के चार हिन्दु मेम्बरो, जे महाराणा पोते निमबाना छे तेमां अथवा धारासभा तरफथी चुंटाईने आवनार बे सभ्योमां कोई जैनने स्थान मळे. पण अत्यारे तो कोई जैननुं नाम तेमां मूक्युं नथी.
 - ३ राज्यबंधारणना बीजा भागमां चोथा धारामां ज्यां प्रताप विश्वविद्यालयना कार्यक्रमनी रूपरेखा आपी छे तेमां जैन साहित्य के प्राकृत भाषाना अभ्यास सम्बन्धी के जैन आगमोना अभ्यास सम्बन्धी कशी जोगवाई करी होवानो उल्लेख मळतो नथी.
 - ४ उदेपुर राज्यना नवा राज्यबंधारणमां बीजा भागना पांचमा धारानी कलम बीजी उपरथी जाणवा मळे छे के देवस्थाननिधिमां सम्मिलित न होय एबी बीजी धार्मिक के धर्मादा संस्थाओनी मिलकत उपर पण प्रताप विश्वविद्यालयने नाणां पूरा पाडवा माटे कर नाखी शकाशे.
 - ५ राज्यबंधारणना पांचमा परिशिष्टनी चोथी कलम उपरथी जाणी शकाय छे के प्रताप विश्वविद्यालयना ब्राह्मण विद्यार्थीओने जमवानी सगवड आपवा माटे देवस्थाननिधि-मांथी १७५०० (सत्तर हजार पांचसो रूपिया) दर वर्षे आपवामां आवशे.]
उपर जणावेल एकेएक मुद्दो धरमूळथी विरोध करवा लायक छे, अने तेमां कोई पण जैन महानुभाव पोतानी जरा सरखी पण सम्मति न ज आपे एमां लवलेश शंका नथी । जो उपरना मुद्दाओनो अमल थाय तो एनुं परिणाम नीचे जणावेल अतिदुःखद अने अन्यायपूर्ण एवी बे परिस्थितिमां आवे —
- (१) केसरियाजी तीर्थनां वहीवट, व्यवस्था अने पूजन तंम ज धार्मिक विधिविधान करवाना जैनोना मौलिक अधिकारनो समूळगो नाश; अने
 - (२) केसरियाजी तीर्थनिमित्ते (अने छोटी सादडीना जिनमन्दिर निमित्ते पण) उत्पन्न थयेला अने थता देवद्रव्यनो सांसारिक कार्योंमां उपयोग.

અંક ૧૦]

કેસરિયાજી તીર્થ

[૨૬૧]

પોતાના આરાધ્ય દેવ નિમિત્તે યા એ દેવને નામે સમર્પણ કરવામાં આવતા દ્રવ્યના સંબંધમાં જૈનો કેટલા અલ્પ રહે છે, અને એ દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ એ દેવ નિમિત્તનાં કાર્યોને છોડીને બીજાં કોઈ પણ કાર્યોમાં મૂલેચૂકે પણ ન થવા પામે એ માટે જૈન શાસ્ત્રોએ કેટલી કડક આજ્ઞાઓ ફરમાવી છે અને એ આજ્ઞાઓનું પાલન કરવામાં જૈનો સદા-સર્વદા કેટલા બધા જાપ્રત રહ્યા છે અને રહે છે એ બીના સર્વને ઇટલી બધો સુવિદિત છે કે એ સંબંધમાં વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી.

અપસોસ તો એ વાતનો છે કે કેસરિયાજી તીર્થના ટ્રસ્ટી હોવાનો દાવો કરતા ઉદેપુરના ના. મહારાણા સાહેબે, ટ્રસ્ટના ધારાધોરણનો ભંગ થાય એ રીતે, અને જૈન સંઘને સાવ અંધારામાં રાખીને તેમ જ કોઈ પણ જૈન આગેવાનને જરા પણ પૂછ્યા સિવાય જ, એ તીર્થનાં નાણાંનો ઉપયોગ પોતાને મનગમતી રીતે-પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયના કાર્યોમાં-કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે. કોઈ એક વિશિષ્ટ ઉદ્દેશથી મેળાં થયેલ નાણાંનો ઉપયોગ બીજા ગમે તેના ઉચ્ચ ઉદ્દેશવાળા કાર્યમાં પણ ન જ કરી શકાય-એ ટ્રસ્ટીપણાનો પહેલો અને મુખ્ય નિયમ છે. ઉદેપુર રાજ્યના આ કાર્યમાં આ નિયમ વેગલો મુકાયો છે એમ સહેલ લખવું પડે છે.

આવા ધર્મવિરુદ્ધના પગલા માટે, ઉદેપુર જેવા આર્ય સંસ્કૃતિના વારસ ગણાતા રાજ્યને શું કહેવું ? આ કાર્યનો અને સાથે સાથે ઉદેપુર રાજ્યનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે દ્રશ્યમાં અપાર વેદના થાય છે અને “વાઢે ચીમડા ગલ્યા” જેવો કારમો પ્રસંગ બન્યાનો ઢ્યાલ સહજ રીતે ધાવી જાય છે.

વઢી વિશેષ નવાઈની વાત તો એ છે કે-ઉદેપુરના ના. મહારાણા સાહેબે ૧૩ વર્ષ ઉપર નીમેલ ધ્વજદંડ કમિશને આજથી ૧૨ વર્ષ પહેલાં તૈયાર કરીને ઉદેપુર રાજ્યને સોંપેલ અહેવાલને રાજ્યે ૧૨-૧૨ વર્ષના-એક યુગ જેટલા લાંબા-સમય સુધી ધૂબ જ ગુપ્ત રાખ્યો, અને એ વાતને ૧૨ વર્ષનાં બહાણાં વાઈ ગયાં પછી આજે, એ આસ્તો અહેવાલ અક્ષરશઃ પ્રગટ કરીને નહીં પણ, માત્ર એ અહેવાલનો આધાર ટાંકીને શ્રીકેસરિયાજીના ધ્વજદંડ સંબંધમાં ન્યાયથી વેગલુ એવું એક જાહેરનામું પ્રગટ કર્યું. જે અહેવાલના આધારે ઉદેપુર રાજ્યે આવું જાહેરનામું બહાર પાડ્યું તે અહેવાલ અક્ષરશઃ જાણવાનો દરેક પક્ષનો અધિકાર છે. સંબંધ ધરાવતા પક્ષોની જાણ માટે પોતાની મેલે જ એ અહેવાલ પ્રગટ કરવાની ઉદેપુર રાજ્યનો પ્રથમ ફરજ હતી. એ ફરજ પોતાની મેલે અદા કરવાની વાત તો દૂર રહી, પણ એ અહેવાલ મેલેલવા માટે આગેવાન જૈનો અને જૈન સંસ્થાઓએ ફરેલ પ્રયત્ન આગલ હજુ લગી રાજ્યે જરા પણ મચક્ર નથી ધાપી એ ઘણી જ દિલગીરીની બીના છે. ન માલમ એ મૂલ અહેવાલમાં એવું શું મર્યું છે

૨૬૨]

શ્રી જૈન સભ્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

કે જેથી ઉદેપુર રાજ્ય તેને खूब गुप्त राखवा मागे છે. ઉદેપુર રાજ્યે અસ્ત્યાર કરેલ આ પગલાનો કોઈ રીતે વચાવ થઈ શકે એમ નથી, અને એના માટે જેટલો અપસોસ કરીએ એટલો ઓછો છે.

પણ જૈન સમાજ માટે આ ઘડી કંઈક સક્રિય-રચનાત્મક અને નિર્ણયાત્મક પગલું મલ્લાની આવી પડી છે, એટલે જે કંઈ બની ગયું છે તેનો કેવલ અપસોસ કર્યા કરવો, અથવા ઉદેપુર રાજ્ય સામે કડવા શબ્દોમાં માત્ર આપણો અણગમો જાહેર કર્યા કરવો એ પૂરતું કે લાભપ્રદ નથી. એટલે આપણાં લાગણીતંત્રોને વધુ જ્ઞાણજ્ઞાણાટમાં ડૂબાવવા ન દેતાં, આવી પહેલા અનિષ્ટને દૂર કરવાનો ઉપાય શોધવામાં જ આપણાં બુદ્ધિ અને શક્તિઓને લગાવવી જોઈએ; આપણે જાપ્રત થઈ પ્રયત્નશીલ બનીએ તો જરૂર કંઈક સારું પરિણામ આવશે એવી આશા સેવવી અસ્થાને નથી.

ત્યારે સવાલ એ થાય છે કે આવો પ્રયત્ન શી રીતે કરવો? આ માટે અમને આ પ્રમાણે બે માર્ગ સૂઝે છે —

- (૧) બંધારણીય માર્ગ અસ્ત્યાર કરીને ઉદેપુર રાજ્યે કરેલ નિયમમાં સમુચિત ફેરફાર કરાવવો; અથવા—
- (૨) વ્યવસ્થિત આંદોલન ડાહ્યું કરીને જૈન સંઘની સુષુપ્ત શક્તિને જાપ્રત કરીને ઉદેપુર રાજ્ય ઉપર દબાણ ઓઢવું.

આમનો પહેલો-બંધારણીય-માર્ગ પ્રહ્ણ કરવો હોય તો મેવાડનું નવું રાજ્યબંધારણ જોતાં, એ બંધારણનો જ ઉપયોગ કરીને, કેસરિયાજી તીર્થને લગતા કાયદામાં ફેરફાર કરાવી શકાય એવી જોગવાઈ એ નવા રાજ્યબંધારણમાં નીચે મુજબ બે સ્થલે જોવામાં આવે છે —

- (૧) બંધારણના બીજા ભાગના ત્રીજા ધારાની કલમ ૬ ની પેટા કલમ બીજી, જે આ પ્રમાણે છે:—

6. (2) The Vishva Vidyalaya Bill, when ready, will be placed before the authority exercising legislative power of Mewar and with such changes as it thinks fit be passed as law."

[અર્થાત્—વિશ્વવિદ્યાલય સ્વરૂપે તૈયાર થશે ત્યારે તે મેવાડના ધારા સંબંધી અધિકાર મોગલતા અધિકારી પાસે રજૂ કરવામાં આવશે અને એમાં યોગ્ય ફેરફારો કર્યા પછી તેને કાયદાનું રૂપ આપવામાં આવશે.]

આ કલમનો આશ્રય લઈને, વિશ્વવિદ્યાલયનો ધારો ઘડવામાં આવે તે અવસરે, લગતા-

અંક ૧૦]

કેશસ્થિાલ તીર્થ

[૨૪૩

બઢગતા અધિકારીઓને મઢીને, કેસરિયાજી તીર્થનું દેવદ્રવ્ય વિશ્વવિદ્યાલયમાં વપરાતું અટકે ંવો ં ધારામાં ફેરફાર કરાવી શકાય સ્ત્રો.

મેવાડ રાજ્યનું આશુનું નવું બંધારણ વાંચતાં, અને તેમાંનો બીજો ધારો સ્વાસ દેવસ્થાન-નિધિને માટે જ જે રીતે ઘડવામાં આવ્યો છે તે જોતાં, ઉપરની-વિશ્વવિદ્યાલય બીલ સંબંધી-કલમનો આશ્રય લઈને પ્રયત્ન કરવામાં આપણને વિશેષ કિંવા નિશ્ચિત સફલતા મઢશે ંમ કહી શકાય નહીં. છતાં આ કલમ પ્રયત્ન કરવામાં ઉપયોગી થઈ પડે ંવી લાગવાથી તેનો અમે અહીં નિર્દેશ કર્યો છે.

(૨) બંધારણના દસમા ભાગનો ૨૫ મો ધારો, જેમાં બંધારણમાં ફેરફાર કેવી રીતે થઈ શકે તે જણાવવામાં આવ્યું છે.

અમને લાગે છે કે જો બંધારણીય માર્ગે પ્રયત્ન કરવો હોય તો આ ધારાનો આશ્રય લેવો અવશ્ય ઉપયોગી થઈ પડે. જો ધારાસભા (ંલ્ટે કે ધારાસભાના સભ્યોની વહુમતી) પોતે જ બંધારણમાં અમુક ંકસ ફેરફાર કરવા તૈયાર હોય તો તેને તેમ કરતાં કોઈ રોકી શકે નહીં.

પણ આ વાત સમજવી જેટલો સહેલો છે ંટલો આચરવી સહેલો નથી. આ માટે આપણે સ્વસ્થ અને સ્થિર બુદ્ધિ ંર્વક પ્રયત્ન કરવાનો રહેશે. અને આવો પ્રયત્ન કરવાનો મુલ્ય ભાર મેવાડ રાજ્યના જૈન આગેવાનો ં ંઠાવવાનો રહેશે, કેમ કે તેમના રાજ્યની ધારાસભાના સભ્યોના દિલમાં આપણી વાત ંઠાવવી અને તેમણે પહેલાં વાંધી લીધેલ મતને ફેરવવો ં માટે તે સભ્યો સાથેનો અંગત પરિચય હોવો ઘણો જરૂરી છે, જે પરિચય મેવાડ બહારના જૈનોને હોવાનો ઘણો ંભવ છે. આનો અર્થ ં નથી કે આમ થાય ંટલે આ હિલચાલની વધીય જવાબદારી કેવલ મેવાડના જૈનો ઉપર જ આવી પડે અને મેવાડ બહારના જૈનો બેફિકર અને નિષ્ક્રિય બની જાય; બહારના જૈનો ં તો દરેક પ્રસંગે સહકાર આપવો જ પડશે ંમાં જરાય શંકા નથી.

આ ઉપરાંત બંધારણીય માર્ગ જેવો અથવા તો પરસ્પરની સમજૂતિથી પ્રશ્નનો નિકાલ લાવવાનો સમાધાનના માર્ગ જેવો ંક વધુ માર્ગ તે વગદાર અને જવાબદાર જૈન આગેવાનોનું પ્રતિનિધિમંડલ ઉદેપુર જઈને સુદ ના. મહારાણા સાહેબને મઢે અને જૈન સંઘની વતી વધી વસ્તુસ્થિતિ તેમને સંટ રીતિ સમજાવે અને થઈ ગયેલ નિર્ણયમાં ંટતો ફેરફાર કરાવીને જૈન તીર્થોનાં દેવદ્રવ્યોનાં આ રીતે થતો ઉપયોગ અટકાવવાની સ્વાતરી મેઢવે । ંયારે સૂદ મહારાણા સાહેબના હાથે જ નવું રાજ્યબંધારણ ંઢાઈ ંૂક્યું છે ત્યારે આ માર્ગ કેટલો ઉપયોગી થઈ પડશે ં વિચારવા જેવું તો છે જ, અમે તો માત્ર સૂચન રૂપે જ આ વાવત અહીં રજૂ કરી છે.

૨૯૪]

શ્રી નૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

હેવે જો બંધારણીય માર્ગ નહીં પણ આંદોલનનો માર્ગ પ્રહણ કરવો હોય તો તે માટે આસ્વાય સમાજના આગેવાનોએ એકદિલ અને એક ધ્યેયવાળા બની આ સંબંધી પુસ્તક વિચારણા કરી; સર્વે કોઈ સહકાર આપે એવો કાર્યક્રમ ઘડી કાઢવો પડશે, અને એ કાર્યક્રમના અમલનો પ્રારંભ એના ઘડવૈયા આગેવાનોએ પોતે જ આગળ પડીને કરવો પડશે; આવા કાર્યક્રમના ઘડવૈયા આગેવાનોમાં ચતુર્વિધ શ્રીસંઘનાં ચારે અંગોનો સમાવેશ થાય એ કહેવાની જરૂર નથી.

બંધારણીય માર્ગે અનેક પ્રયત્નો સફળ થયાના અને આંદોલનને માર્ગે પણ અનેક કાર્યો સિદ્ધ થયાના દાખલાઓ અનેક મળે એમ છે, એટલે અમુક જ માર્ગ સારો અને અમુક નવામો એમ કહી શકાય નહીં.

આપણે જે કંઈ નિર્ણય કરવાનો છે તે ઉદેપુર રાજ્ય, શ્રી કેસરિયાજી તીર્થ અને એ સંબંધી તમામ પરિસ્થિતિનો પૂરેપૂરો વિચાર કરીને કરવાનો છે. શ્રી કેસરિયાજી તીર્થ અંગેના આ કારમા પ્રસંગમાં કયો માર્ગ વધુ ઉપયોગી થઈ પડે? —બંધારણીય માર્ગ કે આંદોલનનો માર્ગ? —એ સંબંધી આ તબક્કે નિર્ણય આપવો અતિ મુશ્કેલ અથવા અશક્ય છે, અને એવો નિર્ણય આપવાનું કામ કોઈ એક વ્યક્તિનું ન હોય. એટલે શ્રી કેસરિયાજી તીર્થ સમ્બંધી વસ્તુસ્થિતિનો વિગતવાર હ્યાલ માત્ર આપી અમે સંતોષ માનીએ છીએ. અને સાથે સાથે માર્ગપૂર્વક એટલું સૂચવીએ છીએ કે આ પ્રશ્ન કેવળ કેસરિયાજી તીર્થ પૂરતો જ નથી. પણ, આમાં જો આપણે ઢીલાશ દાખવી અને આપણું પરિવલ્ન ન દાખવ્યું તો, આવતી કાલે આપણાં બીજાં તીર્થો ઉપર પણ આવા જ પ્રકારની આફતો આવી પડવાની પૂરી પૂરી શક્યતા છે, એટલે આ એક દાખલા ઉપરથી આપણે જાગૃત થઈએ અને 'પાણી આવતાં પહેલાં પાલ ઝાંઘવા' ના કામે લાગી જઈએ એ બહુ જ જરૂરનું છે.

અમે આશા રાખીએ છીએ કે આપણે સૌ—પૂજ્ય શ્રમણસમુદાય સમેત આપણા આગેવાનો— જાગૃત અને પ્રયત્નશીલ બનીને આપણા પ્રાપ્તિય તીર્થ ઉપર — એટલે કે આપણા પોતાના જ અંગ ઉપર — આવી પડેલી આફતનો પ્રતિકાર કરવાનો માર્ગ અવશ્ય શોધી કાઢીશું.

આપણા સૌનાં તન—મન — ધનના સમર્પણના પાયા ઉપર જ આ પ્રતિકારની દીવાલ ચળી શકાશે એ આપણે સૌ સમજી લઈએ. શાસનદેવ એવા ઉજ્જવલ સમર્પણ માટે આપણ સૌને બલ અને બુદ્ધિ આપે એ પ્રાર્થના સાથે અમે અમારું વક્તવ્ય પૂરું કરીએ છીએ,

શ્રી કેસરીયાળ તીર્થ અંગેની ઉદ્દેપુર રાજ્યની જાહેરાતો સંબંધમાં જૈન વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રયો

[શ્રી કેસરીયાળ તીર્થ ઉપરના જૈનોના અધિકાર ઉપર અને શ્રી કેસરીયાળ તીર્થની દેવદ્રવ્યની મિલકત ઉપર તરતપ મારતી ઉદ્દેપુર રાજ્યની જાહેરાતો સંબંધમાં શ્રે. જૈન વર્તમાનપત્રોએ જે અભિપ્રાયો પ્રગટ કર્યા છે તે, જૈન જનતાની જાણ માટે, અહીં રજૂ કરવામાં આવે છે. —તંત્રી]

“ભાવનગરથી પ્રગટ થતું “જૈન” અઠવાડિક”

[૧]

શ્રી કેસરીયાળ તીર્થ અને પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય

કેસરીયાળ તીર્થ એક અમહારિક તીર્થ મનાય છે. જૈન ઉપરાંત અ-જૈનો, બીજા જેવા નીચલા ધરના શ્રદ્ધાળુઓ પણ કેસરીયા-ગથની માનતા રાખે છે-અમહારિક દેવ તરીકે પૂજે છે. આ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠાને લીધે તીર્થની સંપત્તિમાં વધારો થતો રહે એ સ્વાભાવિક છે. અને જ્યાં સંપત્તિનો સંચય લાંબક, અધિકાર અને વચ્ચેની સમસ્યા ધૂંધવાતી રહે એ હકીકત પણ એટલી જ સ્વાભાવિક છે. કેસરીયાળ તીર્થ શ્વેતાંબર અને દિગંબરો વચ્ચે એક મહાન પ્રશ્નાર્થ જેવું બની ગયું છે. એક બીજા પ્રત્યે પૂરો વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી-રખેને ઠાઠ સમુદાય માલિક બની જાય એવી ભીતિ સતત રહ્યા કરે છે. ક્ષવજડનો પ્રશ્ન તો ઊભો જ છે. પંડ્યા અને પૂજારીઓ આ તીર્થને પોતાનો અરાસ માની બેઠા છે. જાત્રાળુઓ ઉપર પોતાનું વચ્ચે જ ભાવવા આ લોકોએ ખટપટ કરવામાં આક્રી નથી રાખી. હાલમાં ઉદ્દેપુરના મહારાણાશ્રીએ પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય નિમિત્તે કેસરીયાળના જાંડારમાંથી પંદરેક લાખ રૂપિયા આપવાનો નિર્ણય કર્યો હોય એવી મતલબના સમાચાર બહાર આવ્યા છે. કેસરીયાળ તીર્થ સંબંધી નના-મોટા ધડાકા સાંભળવાને ટેવાયેલા આજેવાનો આ છેલ્લો જુ-કંપના બચકર આચકા જેવો ધડાકો સાંભળીને દિગ્મૂઠ બની ગયા છે. એમણે હોડાધામ શરૂ કરી દીધી છે. વ્યવસ્થિત આંદોલન ઊભું કરવાની તડામાર તૈયારી થતી જણાય છે. આને દેશબરમાં અણકદંબ્યા અને અણચિંતન્યા ભારે આશ્ચર્યકારક પરિવર્તનો થઈ રહ્યાં છે. આને માત્ર આંધળુકીયાં કામ નહિ આવે. બહુ જ વિવેક, ધૈર્ય અને કુશળતા પૂર્વક કામ લેવું પડશે.

જે પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને અંગે આ રકમ જાહેર કરવામાં આવી છે-જેનું ધ્યેય આર્થ-સંસ્કૃત સાહિત્યવ્રં અધ્યાપન અને સંસ્કૃતિ પ્રચારનું રાખવામાં આવ્યું છે તે તરફ સર્વ કોઈની સહાનુભૂતિ તથા સહભાવના રહે એ વિશે અમને લવલેશ શંકા નથી. પણ એ ધ્યેયને પહોંચી વળવા મહારાજા સાહેબને જે માર્ગ બતાવવામાં આવ્યો છે તે વાધા અને વિઘ્નવાળો છે એમ કહેવા સિવાય નથી ચાલતું. રાજ્યમાં કદી જૂલ ન કરે એ સૂત સ્વીકારીએ તો સલાહકારોએ-મંત્રીઓએ મહારાજાને અવળા માર્ગે દોર્યા છે એમ કહેવું પડે.

પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયનો ઉદ્દેશ ધણે મહાન અને કલ્યાણકારી છે. એવા ઉચ્ચ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે સાધન પણ એટલાં જ પવિત્ર અને પ્રેરણાદાયી હોવાં જોઈએ. જેમણે આ વિશ્વવિદ્યાલયની સ્થાપના કરી છે તેમણે એની ખાતર કેટલો ભોમ આપ્યો છે ? ના.

૨૬૧]

જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

મહારાજ સાહેબે પોતાના અંગત ખર્ચમાં ઘટાડો કરીને અથવા તે ખીજી રીતે પોતાનો સ્વાર્થલાભ કરીને આ વિદ્યાલયનો પાયો નાખ્યો હોત તો સમસ્ત જનતા ઉપર એની અજબ અસર પડત; તૈયાર ધર્મોદ્ધાર કુંડનાં નાણાં, માત્ર સત્તાના અળે કાઢી આપવાં એમાં સંસ્થાનનો કે સંસ્થાપકનો કયો ભોમ છે? આ તે! કોઈ ધાડપાડુ, રસ્તે જતા વટેમાર્ગીને કહે કે “મારે તીર્થયાત્રા કરવા જવું છે, માટે તારી પામે જે કંઈ દ્રવ્ય હોય તે મને દઈ દે” એના જેવું છે. તદ્દવારની અણી અતાવીને પડાવેલા દ્રવ્યની બલે પુણ્યકાર્ય કરવામાં આવે—ખોટા આત્મસંતોષ મેળવાય—તો પણ એ કેવળ જોહુકમી જ ગણવાની. મહારાજા પ્રતાપને બ્યારે પૈસાની બારે જરૂર હતી ત્યારે પણ તેમણે આલો કોઈ અવળો માર્ગ નથી અંગીકાર કર્યો. ભામાશાહ જેવા પુરુષે બ્યારે રાજપુશીથી સહાય આપવાનું સ્વીકાર્યું ત્યારે તેમણે તેનો સહર્ષ સ્વીકાર કર્યો. આજે એ ઔદાર્ય, એ સૌજન્ય અને એ ટેક ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે આલેખાયાં છે. એવા એક પુણ્યસ્ત્રોત પૂર્વજના નામ સાથે સંકળાયેલી સંસ્થાને, ભામાશાહના સંતાનો પાસેથી અનિચ્છાએ પડાવેલા દ્રવ્યથી પોષવામાં આવે તો સ્વ પ્રતાપ મહારાજાના આત્માને દુઃખ નાહ થાય?

નાલંદા, વિક્રમશીલા અને તક્ષશીલાનાં વિદ્યાલયો ઉપર રાજા-મહારાજાઓની એક દિવસે કૃપા વરસી હતી. વિદ્યાલયોમાં પ્રાણ્ય પુગયા હતા. આજે પણ એની જોહોજલાલીનું સ્મરણ કરતાં આપણે શામિય અનુભવીએ છીએ કારણ કે એમાં પ્રજનો પૂરો સાથ તથા સહભાવ હતો. કોઈ સંસ્થાનાં અજળેરીથી પડાવેલાં નાણાં ઉપર એ વિદ્યાલયો નહોતાં બંધાયાં. રાજા-પ્રજા તથા અમીર શ્રીમંતાના દાનપ્રવહ અનાયારો એ સંસ્થાઓ તરફ વહી નીકળ્યા હતા. પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયના યોજકે જે એ આદર્શ પોતાની નજર સામે રાખ્યો હોત અને એના પાયામાં થોડો ત્યાગ રેડ્યો હોત તો કિંદબરના શ્રદાળુઓ વિદ્યાપીઠને અપનાવી લેત. નાણાંની તગી તે એને ભોગવવી જ ન પડત.

કેસરીયાજી તીર્થને દેવસ્થાન નિધિ સાથે જોડવામાં આવ્યું ત્યારે તેને ઉદ્દેશ, તીર્થની સંપત્તિનો દુરુપયોગ ન થાય એ જ રાખવામાં આવ્યો હતો. એક જાહેરાતમાં સ્ટેટ પોતે એવી ખાત્રી આપી હતી. દેવસ્થાન નિધિને અને શિક્ષણકેન્દ્રને એક સાથે જોડતાં પહેલાં રાજ્યે જૈન આગેવાનોની સંમતિ મેળવવી જોઈતી હતી. એવો કોઈ નિધિ કરવામાં આવ્યો નથી. દેવસ્થાનનિધિ એક સ્વતંત્ર સંસ્થા છે એમ વખતોવખત બારપૂર્વક કહેવામાં આવ્યું છે. આ દેવસ્થાનનિધિના દ્રશ્ટીઓમાં કોઈ જૈન ગૃહસ્થ છે કે નહિ? હોય તો એમની આ કાર્યવાહીમાં અનુમતિ વિધિપુરઃસર માંગવામાં આવી છે કે નહિ તેનો કોઈ ખુલાસો મળી શકતો નથી. જૈન સંઘનાં નાણાંની વ્યવસ્થામાં જૈન સંઘની સમ્મતિ સૌ પ્રથમ આવશ્યક છે, લોકસાક્ષાત્તનું એ પ્રથમ સૂત્ર છે; આપણી આજની લડતને એ જ મુખ્ય મુદ્દો છે.

—“જૈન” તા. ૨૯-૬-૪૭

[૨]

“ મેવાડના ગૌરવની વાત ”

શ્રી કેસરીયાજી તીર્થના બંડારમાંથી શ. પંદરેક લાખ હાલ તુરતમાં કાઢી આપવાનો, જૈન સમાજને ઉદ્દિગ્ન બનાવનારો પ્રશ્ન કેવી રીતે ઉપરિચિત થયો એ હકીકત જાણવા જેવી છે. ઉદ્દિપુરના મહારાજાને એકએક વિદ્યાપ્રચારની-મેવાડના ગૌરવવરતાની

અંક ૧૦]

જૈન વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાયો

[૨૬૭

ભાવના સ્ફુરી આવી અને એમણે દેવસ્થાનનિધિ તથા શિક્ષણકેન્દ્રનું જોડાણ કરી દીધું એવું કંઈ જ નથી. હકીકત એવી છે કે સ્વતંત્ર ભારતવર્ષમાં જે રાજવીઓને સહિસલામતી જોઈતી હોય તે એમણે અધારણીય નરેન્દ્ર બનવું જોઈએ-લોકમાન્ય બનવું જોઈએ. મહારાષ્ટ્રાએ આ દિશામાં પ્રયત્ન આદર્યો-એમને રાજનીતિકુશળ ધારાશાસ્ત્રીની મદદ મળી ગઈ. એક અધારણી તૈયાર કરવામાં આવ્યું. રાજ્યુશીથી નહિ, પણ યુગના દબાણથી બ્યારે કોઈને પણ પોતાના હક્ક-હકુમત ઉપર કાપ મૂકવો પડે ત્યારે સહેજે દંભ અને હમામ આવ્યા વિના ન રહે. સઘળી રાજસત્તાનું મૂળ હિંદુભવસ્થાન પ્રભુ જ છે એમ શ્રદ્ધાપૂર્વક સમજીને પ્રબળને અધિકાર સોંપનાર તે કોઈ વિરલ રાજવી હોય છે. મોટે ભાગે સુધારા આપવાની પાછળ ભાવના દેખાવ પૂરતી જ રહે છે. પોતાને ઈશ્વરના પ્રતિનિધિ માનનારા આ રાજવીઓ પ્રબળનો સહભાવ કે સહકાર મેળવવામાં નિષ્ફળ નીરડે છે. મેવાડનું આ નવું વિધાન લોકાદરને પાત્ર નથી બન્યું. કારણ કે એમાં જેટલો શબ્દાંકર છે તેટલી વિશુદ્ધ વૃત્તિ નથી. બધાં દેવસ્થાનનિધિ અને પ્રતાપ વિશ્વવિલાસવાળી વાત આ વિધાનમાં આવી છે તે ભાગ આપણે તપાસીએ: મહારાષ્ટ્રા સાહેબ કહે છે કે-

“મેવાડને પોતાની સમસ્યાઓ છે. મેવાડ ધર્મસ્થાનો, મંદિરો ને સદાપ્રતોની ભૂમિ છે. અમારા પૂર્વજોએ અને ભારતના અન્ય ભાગના શ્રદ્ધાળુઓએ, ધણી પેઢીઓ થયાં એની સ્થાપના કરી છે. એટલે તે સમસ્ત ભારતના જનાણાં આકર્ષીને અહીં આવે છે. એક રીતે મેવાડ ભારતનું તીર્થસ્થાન છે. મંદિરો, ભૂમિઓ અને ખીજ પ્રકારના દાન, જે આજસુધી રાજ્યના જન્મેટની બહાર, સ્વતંત્ર ટ્રસ્ટરૂપે દેવસ્થાન વિભાગમાં રહ્યાં છે તે સૈકાઓ થયાં આર્થધર્મનાં યોષણનાં કેન્દ્રો બન્યાં છે. હવે તેને સરકારના ક્ષેત્રની બહાર એક દેહ તથા અચલ સ્થાન ઉપર મૂકવામાં આવે છે... એક વખત મેવાડ જ્ઞાનની ભૂમિ હતી. એનાં મંદિરોમાં અને પ્રાંજણમાં શાસ્ત્રની વિવિધ શાખાનું અધ્યયન થતું. આ હિંદુશને વર્તમાન પરિસ્થિતિને અનુકૂળ શૈલીએ પહોંચી વળવાને, દેવસ્થાનનિધિને, શિક્ષણકેન્દ્ર સાથે સંકળવાની યોજના કરી છે. મેવાડ એક વાર ફરીને પ્રકાશમાન હિન્દુ સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર બનશે, જે સંસ્કૃતિની ખાતર અમારા પૂર્વજોએ પ્રાણ આપ્યા છે અને પ્રજાએ પણ પેઢી દર પેઢી ભારે ભોગ આપ્યો છે, તેવું એક સંસ્કૃતિનું મહાધામ બનશે.”

મેવાડના ભૂતકાલીન ગૌરવની આ હકીકત વાંચતાં જાણે કે કોઈ કવિતાની પંક્તિઓ વાંચતાં હોઈએ એવો ભાસ જીપજે છે. મેવાડને પોતાનું ગૌરવ છે તેમ પોતાની ખાસ સમસ્યાઓ છે. મેવાડ એક દિવસ ભારતની તીર્થભૂમિ હતી અને આજે પણ છે. મેવાડમાં સ્મૃત-મહંતો આવતા-રહેતા અને આર્થસંસ્કૃતિનો પ્રકાશ પામરતા. મેવાડ અધ્યયન અને અધ્યાપનનું વિદ્યાધામ હતું અને એની ખાતર રાજકુળ તથા પ્રજાએ ભારે ભોગ આપ્યા છે, એ વિષે અમારે કંઈ જ કહેવાનું નથી. માત્ર એટલું પૂછી શકીએ કે મેવાડના ગૌરવને શોભા ન આપે એવું આક્રમણ, દેવસ્થાન-બંધાર ઉપર લઈ જવાનું કોઈ કારણ આમાં બતાવી શકશે? મેવાડના નવવિધાનમાંથી એવી કોઈ વિગત નથી મળતી. જે એમ કહેવાયું હોત કે દેવસ્થાનના વિશ્વાસુઓ બરાબર વ્યવસ્થા જાળવી શક્યા નથી અને તેથી રાજ્યસત્તા હવે સીધી દરબાનગીરી કરવા માગે છે તે આપણે રાજ્યની ચિંતા સમજવા સહાનુભૂતપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો. તીર્થસ્થાનો-મંદિરો-સદાપ્રતો વિગેરે જે મેવાડના ગૌરવરૂપ

૨૬૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

હોય તો તો મહારાષ્ટ્રાએ એમ કહેવું જોઈતું હતું કે એની ઉપર કોઈ આક્રમણને કે અધ્યવસ્થાને રાજ્ય સાંપી લેવા તૈયાર નહિ થાય. મહારાષ્ટ્રાશ્રી દેવસ્થાનનિધિ અને શિક્ષણ કેન્દ્ર સ્થાપના સંબંધ બતાવી શક્યા નથી. એમણે દેવસ્થાનનિધિના પ્રતિનિધિઓને બોલાવીને કહ્યું હોય કે તમારે તમારા ભંડારને જાનસંસ્કાર પાછળ ઉચિતપણે વ્યય કરવો જોઈએ અને પ્રતિનિધિઓ જો એ વિષે ઉદારતા રાખી હોય તો આપણે ખીજું કોઈ સમાધાન શોધી લેત. ન્યાયસંમત અને સુકૃતિશુદ્ધ વાત તો એવી છે કે મહારાષ્ટ્રાશ્રીએ મેવાડની જે ગૌરવમથા ખાઈ છે એના અનુસંધાનમાં એમણે પોતે જ એમ કહી દેવું જોઈતું હતું કે જે ધર્મસંસ્થાઓ મેવાડના પ્રાણાધારરૂપ છે, જેની પાછળ રાજના અને પ્રજના પૂર્વજોએ પોતાના ભોગ આપ્યા છે તેને યથાવસ્થિત-સુરક્ષિત સ્વરૂપમાં અમે રહેવા દઈશું. એ નિધિને સુવ્યવસ્થિત રાખવા અમારી લાગવમનો ઉપયોગ કરીશું. મેવાડની પોતાની સમસ્યાનો એ જ વાજબી ઉકેલ હોઈ શકે. આશ્ચર્યની વાત એ છે કે મેવાડના ગૌરવવું વર્ણન કર્યા પછી મહારાષ્ટ્રાશ્રીએ જણાવ્યું-અજાણ્યે એ ગૌરવ ઉપર આધાત કર્યો છે. એ જ કારણે એ અણુધાર્યો અને અસહ્ય લાગે છે.

અમે મહારાષ્ટ્રાશ્રીને વિનમ્ર બાવે કહેવા માગીએ છીએ કે ભારતવર્ષનો એવો કોઈ ભાગ નથી-જે એક યા ખીજા સંપ્રદાયની તીર્થભૂમિ ન હોય-ન્યા સંત-સાધુ કે તપસ્વીનાં પવલાં ન પડ્યાં હોય. પ્રાંતે પ્રાંતે-ગામડે ગામડે નાના-મોટાં દેવસ્થાનો અને ભંડારો હોય છે. ભાગતાંવળમતાં રાજ્યો જો તેની ઉપર આવી રીતવું આક્રમણ કરે એટલે કે પ્રજના પ્રતિનિધિઓને વિશ્વાસમાં લીધા વિના-એમની સમ્મતિ મેળવ્યા વિના અથવા તો કોઈ ખાસ યોજના સૂચવ્યા વિના, નવા વિધાને નામે પ્રજના મૂળ હક્ક છીનવી લે તો જનસમુદાય સંક્લુષ્ટ બન્યા વિના ન રહે. શિક્ષણકેન્દ્ર જેવી વિરાટ ને વ્યાપક સંસ્થા સ્થાપતા પહેલાં મહારાષ્ટ્રાશ્રીએ પાયાના મંડાણરૂપે શિક્ષણ કે સંસ્કારના પ્રચાર અંગે કોઈ ખાસ યોજના, પ્રજના પ્રતિનિધિઓ પાસે મૂકી છે? મૂકી હોય તો તે વિષે આપણે અજાણ્ય છીએ. આવી સ્થિતિમાં જૈન સમાજ, કેસરીયાણ તેમ જ સાદીના ભંડાર-મંદિર સંબંધી રાજ્યની અનુચિત દરમ્યાનગીરી શી રીતે સહી શકે ?

—“જૈન” તા. ૬-૭-૪૭

[૩]

“ પરમેશ્વરના પ્રતિનિધિ ”

જો એ શ્રી કેસરીયાણ તીર્થનો અને દેવસ્થાનનિધિનો પ્રશ્ન જાણે થવા પામ્યો છે તેનાં મૂળ ખીજા મેવાડના કહેવાતા પુનર્વિધાનમાં રહેલાં છે એ વાત અમારા વાચકો જાણે છે. આ પુનર્વિધાન કેટલું નિઃસત્વ અથવા આડખરી છે, એ હકીકત પણ સુદ્ધિ-શાળી આજેવાનોથી અજાણ્ય નથી રહી. થોડા વખત ઉપર મહારાષ્ટ્રાશ્રીએ મહારાષ્ટ્રા પ્રતાપનો ૧૦૭ મો જન્મ-જયંતીનો પ્રસંગ ઉજવ્યો ત્યારે તેમણે આજની દિંદી રાજકારણી પારસ્થિતિની સમીક્ષા કરતાં પોતાના નાના-મોટા રાજવી બંધુઓના અસ્તિત્વ વિષે ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી. તે ઉપરાંત તેમણે સ્વતંત્ર દિંદની લોકસભામાં જોડાઈ જવાની પોતાના રાજવીબંધુઓને હાકલ કરી હતી. દિંદુસ્તાનની મધ્યવર્તી સરકાર જો પૂરી સ્વતંત્ર અને સ્વિકૃતશક્તી ન હોય તો દિંદમાં અધાધુધી વ્યાખ્યા વિના ન રહે અને

અંક ૧૦]

જૈન વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાયો

[૨૬૬]

અધાધુધીનો પહેલો આંકો લાગતાની સાથે જ રાજસ્થાનો આજ સુધી દમત અને આપણુદી ઉપર જ નહ્યાં છે તેમનો મૃત્યુદંટ વાગી ગયો. પ્રજ્વળતા સહુલાવ અને આકાશ વિના કોઈ રાજ્યસંસ્થા સુદૃઢ ન રહી શકે. આજ સુધી અંગ્રેજી સત્તા-અંગ્રેજી ધરકરના બળ ઉપર મુસ્તાક રહેલા રાજવીઓને આ વાત હવે ધરાધર સમજાઈ ગઈ છે. એટલે જ મહારાણા સાહેબ, આ જન્મજયંતી પ્રસંગેના પોતાના વક્તવ્યમાં એક ઠેકણે કહે છે કે-મેવાડને જવાબદાર રાજતંત્ર આપવાનો અમે નિર્ણય કર્યો છે. બહુ આવડેલી અને કૌશલ્ય સાથે મહારાણાશ્રીએ આ વાત મૂકી છે એમ પણ અમારે કહી દેવું જોઈએ. એના અનુસંધાનમાં પ્રજ્વળતા પ્રાથમિક અને મૂલ્યુત અધિકારનો ઉલ્લેખ કરતાં મહારાણાશ્રીએ ખાત્રી આપી છે કે કોઈની સ્વાધીનતા કે સંપ્રતિ ઉપર અન્યાયી આક્રમણ નહિ થાય. જે નરેશ વ્યક્તિ માત્રની મિલકત અને જીવનને આટલા પવિત્ર ગણે તે હજારો અને લાખો માણસોએ ટીપે ટીપે જમાવેલા દ્રવ્યબંડાર ઉપર એકાએક આક્રમણ શી રીતે લઈ જઈ શકે? એક વ્યક્તિની સ્મલમિલકત જો પવિત્ર હોય તો હજારો માણસોએ જે બંડારને પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ વધુ વહાલો ગણે છે તેમાંથી એમની સમ્માત વિના લાખો રૂપયાનું દાન કરવું એ એક પ્રકારનો વચનબંધ નથી? મહારાણા સાહેબને એ વાત નથી સમજાઈ એનું ખાસ કારણ આ પુનર્વિધાનમાંથી જ મળી આવે છે.

મહારાણા સાહેબ માને છે કે પોતે શ્રી પરમેશ્વરજી એકલીગજી મહારાજના એક માત્ર પ્રતિનિધિ છે. અને એ પ્રતિનિધિત્વના જોરે જ એમણે દેવસ્થાન-નિધિના ભાગ્ય-વિધાતા બનવાનો અધિકાર ધારણ કર્યો છે, જે કે આ અધિકારની વાત એમણે સ્પષ્ટપણે નથી કરી, પણ આખા પુનર્વિધાનમાંથી એ જ બનિ જઈ છે. આજના યુગમાં કોઈ રાજવી કે વ્યક્તિ પરમેશ્વરના પ્રતિનિધિ હોવાનો દાવો કરે એ હાસ્યાસ્પદ છે. એવો દાવો કરનારની શી સ્થિતિ થઈ છે એ ઇતિહાસ ઉખાળવા જેવો નથી. રાજ એક હાથમાં ઇશ્વરાંશી દંડ ધરી રાખે અને બીજે હાથે પ્રજ્વળે સુધારા આપવા માગે તો તે સુધારામાં કેટલું સત્ત્વ હોય? દેવસ્થાનનિધિના વ્યવસ્થાપક મંડળમાં પણ મોટે ભાગે રાજવંશીઓ છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે જગીરદારો, મારીદારો અને નામદાર તથા કાંકરોલીના ઔસ્વામીનો જેટલો અધિકાર સ્વીકારાયો છે તેટલો કેસરીયાજી તીર્થના ઉપાસકો-જૈનોનો હક નથી સ્વીકારાયો. દેવસ્થાનનિધિ અને પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય વચ્ચે વસ્તુતઃ કોઈ નજીકનો સંબંધ બતાવવામાં નથી આવ્યો. પરમેશ્વરના પ્રતિનિધિ તરીકે જ મહારાણાએ એ સમજણ જોડી દીધું છે. જૈન સંઘને માટે એ અસ્વીકાર્ય છે એટલું જ અહીં અમે બહુ નખભાવે કહી દેવા માગીએ છીએ.

—“જૈન” તા. ૧૭-૭-૪૭

અમદાવાદથી પ્રગટ થતું “વીરશાસન” અઠવાલિક

[૧]

“શ્રી કેસરીયાજી તીર્થ અને આપણું”

શ્રી કેસરીયાજી તીર્થના બંડારની મિલકત, તેની ભવિષ્યમાં થનારી આવક અને તેની વ્યવસ્થાને લમતો મંબીર પ્રજ્વળે ઉપસ્થિત થતાં, આ પ્રસંગે અંગ્રેજ પંચાયત શ્રી

૩૦૦]

જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

મંગલવિજયજી મંજુરની સૂચના મળતાં ચતુર્માસાર્થ ઉદ્દેપુર પધારેલા મુનિશ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજે આ પ્રશ્નની ધણી અગત્યની વિગતોથી જૈન સમાજને જાણ્યું કરવાનો પ્રયત્ન શરૂ કર્યો. ઉદ્દેપુરમાં જૈન મહાસભાની સમિતિ નીમી તેને આ પ્રશ્ન સોંપાયો છે. સમિતિના કેટલાક સભ્યોનું એક ડેપ્યુટેશન કેટલાક દિવસો અગાઉ અમદાવાદ આવીને શેઠ શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રતિનિધિ સાહેબોના પ્રમુખ શેઠ શ્રી કરતુરભાઈ લાલભાઈને મળ્યું હતું. એ દિવસ વિમતવાર ચર્ચા કરીને શેઠ શ્રી કરતુરભાઈએ આ પ્રશ્નને સમજાવવાનો અને એને અંગે હવે શું કરવું જોઈએ તેનો વિચાર કર્યો હતો. આ ડેપ્યુટેશન મુખર્ષિ વિજેરે સ્થલોએ પણ જવાનું હતું, પરંતુ કેટલાક કારણો આવી પડતાં તે ઉદ્દેપુર પાછું ફર્યું હતું. આ પછી એક અગત્યનો પ્રશ્ન ઉપરિચયત ચર્ચા, શેઠ આ. ક. ની પેઢીના મુખ્ય મુનીમ સાહેબ ઉદ્દેપુર પધાર્યા હતા. તેઓ ઉદ્દેપુરમાં જૈન મહાસભાની સમિતિના કેટલાક સભ્યોને, આજેવાનોને અને મુનિશ્રી ધર્મસાગરજીને મળ્યા હતા; તેમ જ ઉદ્દેપુરના એક જૈન આજેવાન શેઠ રોચનલાલજી ચતુર હાલ ફતેહમદ રહેતા હોવાથી, તેમને ત્યાં જઈને મળ્યા હતા. મુનિ શ્રી ધર્મસાગરજીના પત્ર આવવાથી, અમારા પ્રતિનિધિ પણ, એ દરમ્યાનમાં જ ઉદ્દેપુર ગયા હતા; અને કેટલોક મુલાકાતો લેવા સાથે પ્રસ્તુત પ્રશ્નનો પ્રકાર કેવો છે તેમ જ વર્તમાનકાલીન સંયોગોમાં કેવી રીતે આ પ્રશ્નનો નિકાલ લાવી શકાય, તેની અમારા પ્રતિનિધિએ ચર્ચા કરી હતી.

થાટી રાહ જોવાની જરૂર—

આ બધી મુલાકાતો દરમ્યાન શું શું બન્યું, તેની કેટલીક વિગતો અમારા જાણવામાં આવી છે; પરંતુ હાલના તબક્કે એ વિગતો જાહેર કરવી એ હિતાવહ નથી. ઉપર જે માહિતી આપવામાં આવી છે, તે એટલા જ માટે આપવામાં આવી છે કે—આ પ્રશ્નને અંગે પ્રયત્નો ચાલુ છે એમ જાણીને જનતા કાંઈક આશ્વાસન અનુભવી શકે. તેમજ કોઈ પણ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓ એકદમ કોઈ સાહસ કરે નહિ. આ પ્રશ્નનું રૂપક જોતાં, કોઈ પણ જૈનનું હૃદય દુભાયા વિના રહે નહિ; ઉદ્દેપુર રાજ્યના આ અત્યાચારી પગલા સામે રોષની લાગણી પ્રગળ્યા વિના રહે નહિ. કેવળ સત્તાના બળે તીર્થને ઝુંટવી લેવામ, તે ખમી શકાય નહિ. આથી દરેક જૈનને તીર્થની સેવા માટે કાંઈક ને કાંઈક કરી છૂટવાનું મન પણ જરૂર થાય. તેઓ જો એમ જાણે કે—પ્રયત્નો ચાલુ છે, તો ઉતાવળ કરે નહિ. અત્યારના ચાલુ પ્રયત્નોમાં સફળતા મળે તો ખોળે વિચાર કરવાનો અવકાશ નથી; નહિ તો સૌને પોતાની તીર્થસેવાની લાગણીને સફલ કરવાની તક મળવાની જ છે. આથી, વચખાળાના સમયમાં દરેકે દરેક જૈને આ પ્રશ્નના પ્રકારને બરાબર સમજી લેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અમને આ પ્રશ્નને અંગે જેમ જેમ સાહિત્ય મળતું જશે, તેમ તેમ જરૂર જોઈને તેને વાંચકો સમક્ષ રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરીશું.

હાલના પ્રશ્નનો પ્રકાર—

આમ તો, શ્રી કેસરીઆજી તીર્થને અંગે ધણા પ્રશ્નો છે. શ્રી કેસરીઆજીના મંદિરની માલિકી, પૂજા, વ્યવસ્થા વિજેરે સંબધી આપણા શ્રી જૈન સ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘના પરાપૂર્વથી ચાલ્યા આવતા હકોને અનેક રીતિએ કચડાં નાખવામાં આવ્યા છે અને

અંક ૧૦]

જૈન વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાયો

[૩૦૧]

તે આખતની ફરિયાદો ઊભી જ છે. ઉદેપુરના ના. મહારાણા સાહેબે તાજેતરમાં જે દુકમ કર્યો છે, તેમાં પણ આપણા સંઘના સઘળા જ હક્કોનો ધનકાર કરવામાં આવ્યો છે ઉપરાંત, દેવસ્થાનનિધિ નામની એક સમિતિ નીમોને તે સમિતિના હાથમાં શ્રી કેસરીઆણ તીર્થ તેમજ છોટી સાહડી (મેવાડ)નું શ્રી આદીશ્વરજી ભગવાનનું જનાલય સોંપી દેવામાં આવ્યું છે. આ દેવસ્થાનનિધિ સમિતિને માત્ર પૂછીને નહિ, પણ તેના દુકમ મળે તો જ જીજ્ઞાસુ-કાર, પ્રાતઃશ અને ધ્વજદંડારોપણ વિગેરે કરા શકાય. દેવસ્થાનનિધિ સમિતિની આગ્રાથી પણ માત્ર જૈન શ્વે. મૂર્તિ પૂ. સંઘના જ આઈઆ તે પ્રતિષ્ઠાઈ કરી શકે એમ નહિ, પણ તેવો હક્ક શ્વેતાંબરો, દિગંબરો અને સઘળા હિન્દુઓનો હોવાનું ઠરાવ્યું છે. ધ્વજદંડારોપણની ઉછામણમાં જે કોઈ માણસ વધારેમાં વધારે રકમ બોલે, તે માણસ પોતાના ખર્ચે પોતાને હાવ તેના વિધિયા ધ્વજદંડારોપણ આઈ કરી શકે. કોઈ બીલ પણ જે ઉછામણમાં વધુમાં વધુ રકમ બોલે, તો જૈન ધર્મથી દરેક પ્રકારથી વિરુદ્ધ એવા વિધિએ પણ ધ્વજદંડારોપણ આઈ કરી શકે. આ આખતનો છેલ્લો નિર્ણય પણ દેવસ્થાનનિધિ સમિતિ કરે. આ દેવસ્થાનનિધિ સમિતિમાં કોઈ પણ જૈનને નીમ્યાનું જાણવામાં આવ્યું નથી. એક દિગંબર આગેવાનનું નામ સંજળાય છે, પણ કોઈ શ્વે. મૂર્તિપૂ. જૈન તો નથી જ. આ સમિતિના અધ્યક્ષ તરીકે શ્રી કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુન્શીને નિમ્યા છે. અને ડૉ. શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદ, શેઠ શ્રી જીમલાકીશીર ખિરલા, શ્રીમાન મહેન્દ્ર મહારાજ સર યદવેન્દ્રસંહજી વિગેરે આ સમિતિના સભ્યો છે. આ દેવસ્થાનનિધિ સમિતિને શ્રી કેસરીઆણ તીર્થનો લંડાર પણ સોંપાયો છે. શ્રી કેસરીઆણ તીર્થનો લંડાર થોડાંક વર્ષો થયાં રાજ્યે ખોલીને શ્રી કેસરીઆણ તીર્થના નામથી અલગ જમે રાખેલ. તે આખતમાં થોડી તપાસ કરતાં જણાયું છે કે— સં. ૨૦૦૦ ને અંતે પંદર લાખ રૂપાંઆથી કાંઈક વધારે રકમ જમા હતી અને જે વર્ષમાં જે ઉમેરો થયો હોય તે જૂદો. આ આખીય રકમ દેવસ્થાનનિધિ સમિતિને સુપ્રત કરવામાં આવી છે; અટકું જ નહિ પણ હવેથી જે નવી આવક થાય તેમાંથી ખર્ચ બાદ કરતાં જે વધ તે પણ દેવસ્થાનનિધિ સમિતિને જ મળે. વળી આ દેવસ્થાનનિધિ સમિતિ એ માત્ર દેવસ્થાનો અને સહાયતો વિગેરેના વહીવટ પૂરતી જ નથી. એ સમિતિ પોતે શ્રી વિશ્વવિદ્યાલયની પણ કાર્યવાહક સમિતિ છે. આ સમિતિ દેવસ્થાન આદિની સઘળી મિલકત તેમજ ભવિષ્યની આવક શ્રી પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય માટે ઉપયોગમાં લે, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

સર્વસ્વ લૂંટાય છે—

આ વસ્તુને ખ્યાલમાં રાખીને આપણે જે વિચાર કરીએ, તો આપણા શ્રી કેસરીઆણ તીર્થનું સર્વસ્વ લૂંટાઈ જાય છે. માલિકો આપણી રહેતી નથી. આપણા ધર્મના વિધિ મુજબ પ્રતિષ્ઠાઈક કાર્યો થાય એવું પણ રહેતું નથી. સઘળી જ મિલકત ચાલી જાય છે અને ભવિષ્યની આવક ઉપર પણ કશી જ અધિકાર રહેતો નથી. ભગવાન શ્રી ઋષભદેવના મંદિરમાં અમે તે ધર્મવાળો અમે તે ધર્મનો વિધિ આચરી શકે. આ પછી એ તીર્થમાં આપણું રહે છે શું ? આ વાત આપણને અમે તેટલી અજાણ્યાઈ લાગતી હોય, તો પણ આ એક નક્કર સત્ય છે એ નિર્વાવાઈ વાત છે.

૩૦૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

ઉદેપુરથી યાત્રિક પાછા ફરે છે —

અમારા પ્રતિનિધિ ઉદેપુરમાં હતા, તે દરમ્યાન એક કચ્છી મહાગૃહસ્થ પોતાના કુટુંબ સાથે શ્રી કેસરીઆજી તીર્થની યાત્રા કરવાને માટે ઉદેપુર પધારેલા. ઉદેપુરથી શ્રી કેસરીઆજી જવા માટેની મોટરમાં તે ગૃહસ્થે ધ્યાંચ ટીકાટો પણ નોંધાવેલી. તે પછી તેમના જાણવામ ઉપરની હાજીકત આવી. એથી તેમને ભારે દુઃખ થયું. તેમણે શ્રી કેસરીઆજી જવાનું માંડી વાળ્યું. તેમને એ કેટલું દુઃખ લાગ્યું હશે? એક ઉદેપુર સુધી આવીને પાછા ફરવા પાછળ કેટલી દુભાતી લાગણી હશે? મેવાડના સૂર્યવંશી રાજવી, મહારાણા પ્રતાપના વંશજના હાથે આવું અત્યાચારી પમણું બરાણે, એની તે કદવના પણ આવી કેમ શકે?

જવાબ મળતો નથી —

મુનિ શ્રી ધર્મસાગરજીએ ઉદેપુરના ના. મહારાણાને મળવાની માગણી કરી, પણ જવાબ મળતો નથી. જે કમીશનના રિપોર્ટને આ અત્યાચારી પમણું બરવામાં આવ્યું છે, તેની નકલ પણ માગવા છતાં મળી નથી. અત્યારે તે વાતાવરણ ધુંધવાઈ રહ્યું છે. ઉદેપુરના ના. મહારાણા તો, કહે છે કે—શ્રી મુ-શી પાસે જવાનું કહે છે. હવે શું થાય છે તે જાણવું છે અને અવસર આતી લાગે તો આપણાથી અને તેટલી તીર્થની સેવા કરી લેવાને માટે તૈયાર રહેવાનું છે.

દિગંબરો પણ ગુમાવે જ છે—

મેવાડ રાજ્યના આ નવા અને ધીનઅધારણીય તેમજ અત્યાચારી દરમ્યાનથી દિગંબર બાઇએને પણ ખાસ લાભ થતો નથી. દિગંબર બાઇએનો દાવો તો એવો છે કે—શ્રી કેસરીઆજી તીર્થ દિગંબરોનું છે. આપણે કહીએ છીએ કે—તેમનો દાવો ખોટો છે અને સેક્ટો પ્રમાણે એવાં છે કે જેથી શ્રી કેસરીઆજી તીર્થ સ્વેતાંબર મુર્તિપૂજક જૈનોનું જ છે એવું પૂરવાર થાય. એ વાત હાલ ખાનૂએ સમજીએ, પણ જે દિગંબર બાઇએ શ્રી કેસરીઆજી તીર્થને પોતાનું માને છે અને જે તીર્થને કમળ કરવાને માટે દિગંબર બાઇએએ ધણી રીતે વ્યય કરેલો છે, તેઓની દૃષ્ટિએ તો તેમનું પણ સર્વસ્વ લૂંટાઈ જ રહ્યું છે. મેવાડ સરકારના નવા ફરમાન મુજબ તો શ્રી કેસરીઆજી તીર્થ એ કોઈ પણ પ્રકારે જૈન તીર્થ રહેતું નથી, પણ સાર્વજનિક તીર્થ જ બની જાય છે અથવા તો શ્રી પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને માટે નાણાં ઉત્પન્ન કરવાનાં અનેક સાધનોમાંનું એક સાધન બની જાય છે. ઉછામણીમાં જે કોઈ સમ્પત્તિ વધુમાં વધુ રકમ ઓલે, તે પોતાની ધાર્મિક માન્યતા મુજબના વિધિથી પોતાના ખર્ચે જ્વલદંડાદિ ચઢાવી શકે છે. એ રકમ પણ શ્રી પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને મળવાનું ઠરાવાયું છે. કહાય શ્રી પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને સારી આવક થાય તે માટે જ આવો એકદો અને અન્યાયી નિયમ કરવામાં આવ્યો હોય.

કોઈની સંમતિ પૂછાઈ નથી—

મેવાડ રાજ્યે આ નવું ફરમાન જારી કરતાં, કોઈની પણ સંમતિ લેવાની ઇચ્છા કરી નથી. પોતાના પ્રજાજનોનો, રાજ્યનું જૈનોનો અભિપ્રાય પૂછવામાં આવ્યો નથી. ખૂદ ઉદેપુરમાં ઘોલાઈ રહ્યું છે કે—મહારાણા સાહેબ હાલ તો શ્રી મુ-શીની સલાહ મુજબ

અંક ૧૦]

જૈન વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાયો

[૩૦૩

વર્તી રહ્યા છે. મહારાષ્ટ્ર સાહેબને વિનવતિ છે કે—તેઓ હજી પશુ વિચાર કરે અને જૂઠા સુધારી લે. મેવાડના રાજ્યને આ ઝાજવું નથી. સૂર્યવંશના રાજવી આવો અત્યાચાર કરે, તે તેમને શોભે જ નહિ.

—‘વીરશક્તન’ તા. ૪-૭-૪૭નો અંક.

[૨]

“શ્રી કેસરીઆજી ધ્વજહંડનો ચુકાદો અન્યાયપૂર્ણ છે !”

ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબે સં. ૧૯૬૦, વૈશાખ વદી એકમે એક ધ્વજહંડ કમીશનની નિમણૂક કરી હતી. મજકુર કમીશને તા. ૧૦ એપ્રિલ ૧૯૬૫ ના રોજ પોતાનો રિપોર્ટ ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબને સુપ્રત કર્યો હતો. એ રિપોર્ટના નામે ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબે તા. ૫ જુન ૧૯૪૭ ના રોજ એક હુકમ બહાર પાડ્યો છે, કે જે અન્યાયપૂર્ણ હોવાથી જૈન સમાજે તેનો વિરોધ કરીને તે અમન્ય હોવાવું જાહેર કર્યું છે.

આમાં શંકાનું પહેલું કારણુ તો એ છે કે—મજકુર કમીશનના રિપોર્ટને બાર વર્ષથી પશુ વધુ વખતને માટે ક્યા કારણે છૂપો રાખવામાં આવ્યો ? કમીશને પોતાનો રિપોર્ટ તૈયાર કરવામાં ૧૦--૧૧ મહિનાથી વધુ સમય લીધો નથી, ન્યારે એ રિપોર્ટ ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબને મળી ગયો છે તેવી માહિતી પશુ બાર બાર વર્ષથી પશુ અધિક સમય પસાર થઈ ગયા બાદ જાહેર કરવામાં આવી છે.

આમાં શંકાનું બીજું કારણુ કારણુ એ છે કે—મજકુર કમીશનનો રિપોર્ટ સાંજિપાંચ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો નથી; એટલું જ નહિ, પશુ તા. ૫ જુન ૧૯૪૭નો ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબનો હુકમ પ્રગટ થયા પછી, મજકુર કમીશનના રિપોર્ટની સાંજિપાંચ નકલની માગણી કરવામાં આવી છે, છતાં તે નકલ આપવામાં આવી નથી અને તે આપવામાં આવશે તેવી ખાતરીનો પત્ર પશુ અમારી-જાણુ મુજબ આવ્યો નથી. મજકુર કમીશનનો રિપોર્ટ એ બહુ જ અગ્રયની વસ્તુ છે. એ રિપોર્ટની સાંજિપાંચ નકલ પ્રાપ્ત થાય તો, પોતાના જે નિર્ણયો કમીશને જાહેર કર્યા હોય, તે નિર્ણયો ઉપર આવવાને માટે કમીશન પાસે ક્યાં સમક્ષ પ્રમાણો હતાં તે જાણી શકાય ઉપરાંત, ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબના તા. ૫ જુન ૧૯૪૭ના હુકમમાં, કમીશનના રિપોર્ટમાં નક્કી થયેલાં સત્યો તરીકે જે હકીકતો જણાવવામાં આવી છે, તે હકીકતો કમીશને કેવા રૂપમાં જણાવી છે તે જ તે સિવાયની પશુ ક્યાં ક્યાં હકીકતો કમીશને જણાવી છે તે જાણી શકાય.

આમાં શંકાનું ત્રીજું કારણુ એ પશુ છે કે—સંવત ૧૯૬૦ માં જે કમીશન નીમવામાં આવ્યું હતું, તે કમીશનને માત્ર એટલું જ કાર્ય સુપ્રત કરવામાં આવ્યું હતું કે—ધ્વજહંડ ચઢાવવાનો હક્ક શ્વેતાંબરોનો છે કે દિગંબરોનો છે, એ નક્કી કરવું. કમીશને માત્ર એ સંબંધમાં જ તપાસ કરીને પોતાનો નિર્ણય જણાવવાનો હતો. એ કમીશનનો રિપોર્ટ આવ્યા પછી, ઉદ્દેપુરના નામદાર મહારાષ્ટ્ર સાહેબે શ્વેતાંબરોના તથા દિગંબરોના પ્રતિનિધિઓને બોલાવીને તે કમીશનના રિપોર્ટની નકલ આપવી જોઈતી હતી તથા મજકુર રિપોર્ટમાંની હકીકત કે હકીકતો વિષે જેને જેને જે જે કાંઈ કહેવાનું હોય તો તે જણાવવાનું ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબે સૂચવવું જોઈતું હતું. એ બધા પછી જ ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબે છેલ્લો નિર્ણય કરવો જોઈતો હતો. ઉદ્દેપુરના મહારાષ્ટ્ર સાહેબે આમાંનું કાંઈ જ કહ્યું નહિ, બાર વર્ષથી પશુ અધિક સમયને માટે રિપોર્ટની હકીકતો દર્શાવી રાખી

૩૦૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

અને તે તા. ૫ જુન ૧૯૪૭નો અન્યાયપૂર્ણ હુકમ જાહેર કરતી વખતે અને મજકુર હુકમ જાહેર કર્યા પછી પણ મજકુર કમીશનના રિપોર્ટની સ્વધર્મી હકીકતો જણાવી નથી.

સંવત્ ૧૯૯૦માં ઉપર્યુક્ત કમીશન નિમવામાં આપ્યું; તે પહેલાં જ ઉદેપુર રાજ્ય તરફથી શ્રી કેસરીઆજી તીર્થને સાર્વજનિક હિન્દુ તીર્થ તરીકે જાહેર કરવાનો પ્રયત્ન થયો હતો; શ્વેતાંબર જૈનોનો સૈદ્ધાંતો જૂનો વહીવટ છીનવી લેવાનો પ્રયાસ થયો હતો અને સઘળા હિન્દુઓનો આ તીર્થના વહીવટમાં હક્ક છે એવું ખોટું ઠરાવવાની પેરવી થઈ હતી. તે વખતે મોટા વિરોધ થયેલો અને પછી ઉપર્યુક્ત કમીશન નીમવામાં આપ્યું હતું. અમને ખ્યાલ છે ત્યાં સુધી તો તે પછી જ શ્રી કેસરીઆજી તીર્થને બંડાર ખોલીને રાજ્યે તે કબજે લીધો હતો. પણ તે રકમ અનામત રાખવામાં આવી હતી. શ્રી કેસરીઆજીના બંડારનું રાજ્યના દેવસ્થાન મહકમમાં જીતું જ ખાતું રખાયેલું. આથી એ વાતનો વધુ જીહાવો થયેલો નહિ. પણ ઉપરની હકીકતો જોતાં, ઉદેપુરના મહારાજા સાહેબની ધારણા વિષે શંકા ઉપજે તે સ્વાભાવિક છે.

મજકુર ધ્વજાંક કમીશનના રિપોર્ટમાંની હકીકત કે હકીકતો વિષે કાંઈ પણ લખવા અમર ખોલવા માટે તે રિપોર્ટની સાંજોપાંગ નકલ બરાબર તપાસવી જોઈએ. પણ તે આપણી પાસે છે નહિ અને ઉદેપુર રાજ્ય તરફથી મજકુર રિપોર્ટમાંની કેટલીક નિર્ણયાત્મક હકીકતો જાહેર કરવામાં આવી છે, કે જે સત્ય હકીકતોને ઉચ્ચાવી નાખનારી છે. 'મજકુર કમીશનના રિપોર્ટ' દ્વારા નીચેની સાચી હકીકતો માલુમ પડી છે—એમ જણાવીને, ઉદેપુરના મહારાજા સાહેબે તા. ૫ જુન ૧૯૪૭ના પોતાના હુકમમાં જે જાહેરાત કરી છે, તેમાં પહેલી હકીકત એ છે કે—

“A. Though originally a Digambari temple the shrine of Rakhabdeo-ji from times immemorial is worshipped by Hindus including Bhils and Jains of all sects.”

ભાવાર્થ: જો કે શ્રી કેસરીઆજીનું મંદિર એ મૂળ તો દિગંબરી મંદિર છે, તો પણ રીખદેવજીની મૂર્તિ અસ્મૃતિ કાલથી હિન્દુઓ, કે જેમાં બીલોનો સમાવેશ થાય છે, અને બધા જૈન સંપ્રદાયો દ્વારા પૂજાય છે.

ઉપરની ખીનામાં આપણે મૂળમૂલ વાંધો એ છે કે—'શ્રી કેસરીઆજીનું' મંદિર એ મૂળ તો દિગંબરી મંદિર છે એમ જે કહેવામાં આવ્યું છે તે સત્યથી અને પ્રબલ પ્રમાણોથી વિરુદ્ધ છે. શ્રી કેસરીઆજી તીર્થમાં આવેલ ભગવાન શ્રી ઋષભદેવસ્વામિજીની મૂર્તિ સ્વધર્મી હિન્દુઓ દ્વારા અને જૈનોના પણ સ્વધર્મી દ્વારા પૂજાતી આવી છે—એ હકીકત જે માત્ર હકીકત રૂપે જ કહેવામાં આવે, તો તેમાં વાંધા પડતું કાંઈ નથી, પરંતુ તેમ કહીને જે સ્વધર્મીને હક્ક છે એવું સાબીત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે, તો તે અન્યાયી અને જગતમાં સર્વત્ર પ્રચલિત રીત-રસમોથી વિરુદ્ધ જ ગણાય. કોઈ પણ હિન્દુઓના મંદિરમાં જૈનો જતા હોય અગર તો મુસ્લીમોની મસ્જિદમાં હિન્દુઓ જતા હોય, તો એટલામાત્રથી તે હિન્દુ મંદિર ઉપર જૈનોનો અને તે મસ્જિદ ઉપર હિન્દુઓનો હક્ક છે એમ કહેવા નીકળવું, એ શાણપણનું દેવાણું કાઢવા બરાબર જ છે.

જગતમાં કેટલાંક સ્થાને અમતકારી સ્થાને તરીને પ્રસિદ્ધિને પામે છે. એ સ્થાનોના અમતકારની કથા જેમ જેમ પ્રચાર પામે છે, તેમ તેમ જેઓ અમતકારના લોભી હોય છે

અંક ૧૦]

જૈન વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાયો

। ૩૦૫

તેઓ તે સ્થાન તરફ દોરાય છે. શ્રી અંબાજી જેવાં હિંદુ મંદિરોમાં કેટલાક જૈનો પણ જાય છે અને આઠા વિગેરેને નામે કાંઈક ને કાંઈક મૂકી આવે છે. એટલા માત્રથી તે મંદિર ઉપર જૈનો હક્કનો દાવો કરી શકે નહિ. એવી જ રીતિએ મુસ્લીમોનાં કાંઈ કાંઈ સ્થાનોમાં દોરાધામા વિગેરે માટે કેટલાક હિંદુઓ જાય છે અને ત્યાં કાંઈક ને કાંઈક ખર્ચી આવે છે, છતાં તેટલા માત્રથી તે મુસ્લીમ સ્થાનો ઉપર હિંદુઓ હક્ક કરી શકતા નથી. શ્રી કેસરીઆજી, એ પણ ચમત્કારી સ્થાન તરીકે વિશેષ પ્રસિદ્ધિને પામેલું છે. આથી હિંદુઓ કે જેમાં બીલોનો સમાવેશ થાય છે—અને જૈનોના પણ દિગંબરી કે સ્થાનકવાસી આદિ સંપ્રદાયના માણસો, ભગવાન શ્રી ત્રણલહેવજીની પ્રતિમાને પૂજવાને આવતા હોય, એટલા માત્રથી બીથો વિગેરે હિંદુઓ કે દિગંબરો વિગેરે જૈનો એ તીર્થ ઉપર પોતાનો હક્ક છે એવું કહી શકે નહિ અને તેઓ તેમ કહે તો પણ તે કાંઈ ન્યાયી માણસને કબૂલ થઈ શકે નહિ. ચમત્કારના કારણે દર્શન-પૂજન કરવા આવેલા હિંદુઓ અને દિગંબરો વિગેરેએ પોતાની માનતા વિગેરે કારણે તીર્થમાં કદાચ ગમે તેટલું દ્રવ્ય આપ્યું હોય અગર તો તીર્થતંત્ર અમુક કામ કરાવી દીધું હોય, તો પણ તેથી મંદિર ઉપરનો હક્ક પુરવાર થતો નથી. શ્રી કેસરીઆજીનું મંદિર એ પહેલેથી જ શ્વેતામ્બર જૈનોનું મંદિર છે, એવું પુરવાર કરવાને માટે બાબળી પુરાવાઓનો તોરો નથી. સૈકાઓ થયાં એ મંદિરમાં શ્વેતામ્બર આમ્નાયના વિધિવિધાનથી પૂજન થતું આપ્યું છે. લગભગ ત્રણસો વર્ષ થયાં ભગવાનને આંગી ચઢે છે એવા નિશ્ચિત લેખો મળે છે, અને દિગંબરોના મંદિરમાં તો આંગી ચઢે જ નહિ. બાવન જિનાલય દિગંબરોમાં નથી હોતાં, શ્વેતામ્બરોમાં જ હોય છે અને શ્રી કેસરીઆજી તીર્થમાં બાવન જિનાલય છે. ત્યાં શ્વેતામ્બર જૈનાચાર્યોની મૂર્તિ અને પાદુકા પણ છે. શ્વેતામ્બરોનું બનાવેલું ત્યાં શ્રી જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું દેરાસર પણ છે. સૈકાઓ થયાં શ્વેતામ્બરો જ વહીવટ કરતા આવ્યા છે અને કુંચીઓ શ્વેતામ્બરો પાસે જ રહેતી હતી. આજે પણ કુંચીઓ શ્વેતામ્બરોની પાસે જ છે. આવાં તો સંખ્યાબંધ પ્રમાણો છે, કે જેથી શ્રી કેસરીઆજી તીર્થ એ શ્વેતામ્બર મૂર્તિ-પૂજક જૈનોનું તીર્થ હોવું પુરવાર થાય છે. આ તો દિગંબર ભાઈઓએ હક્કની ખોટી લડત ઉપાડી, ખોટી અરજીઓ કરી, મારામારી કરી અને ખોટા પુરાવા ઉભા કરવાના પ્રયત્ન કર્યાં, તેનું ફલ ભોગવવાનો વખત આવ્યો છે. કાંઈ પણ મંદિર દિગંબર ભાઈઓનું હોય તો તેને દિગંબર મંદિર તરીકે સ્વીકારવાને શ્વેતામ્બર જૈનો તૈયાર જ છે. પણ શ્વેતામ્બર મંદિરને દિગંબરોનું મૂળ મંદિર ઠરાવીને આખર તો સાર્વજનિક હિંદુ મંદિર ઠરાવવું તથા તેમ કર ને પણ મંદિરને વિદ્યાલયની આવકનું સાધન બનાવવું, તે ખરેખર અન્યાયપૂર્ણ તેમ અત્યાચારપૂર્ણ છે. દિગંબર જૈન પ્રાચીનક સભા-મુંબાઈના આમાહિક પત્ર “જૈનમત્ર” ના તા ૩-૭-૪૭ના તંત્રીલેખમાં એમ લખ્યું છે

“....ધ્વજાદંડ યા ધ્વજ ચઢાને કા અધિકાર વિ. જૈન સમાજકા હી હૈ, લેકિન શ્વે. જૈન સમાજને હસ હકમેં આપત્તિ કી જિસકા પરિણામ આજ યહ આયા હૈ કિ....”

આ કારણે પણ અહીં અમારે કેટલીક હકીકતો સ્પષ્ટ કરવી પડે છે. જો કે—દિગંબર ભાઈઓએ પણ ઉદ્દેપુરના મહારાણા સાહેબના તાજા હુકમનો વિરોધ જ કર્યો છતાં તેમણે આવી ખોટી હકીકત લખવી એ ઠીક નથી. (અપૂર્ણ : તા. ૧૧-૭-૪૭)

૩૦૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

[તા. ૧૧-૭-૪૭ ના અધૂરા લેખનો બાકીનો ભાગ] મજુર ચૂકાદામાં કમીશનના રીપોર્ટમાંની હકીકતોના નામે જાહેર કરાએલી પાંચ બાબતોમાં બીજી બાબત એ છે કે શ્રી કેસરીઆજી તીર્થની મીલકતો અને ફંડો, એ દેવસ્થાન મહકમાનો એક ભાગ બનેલો છે. એક ટ્રસ્ટી તરીકે ઉદેપુરના મહારાજા સાહેબે તે અસુક સમયને માટે દેવસ્થાન મહકમામાં રાખેલો છે. ઉદેપુરના મહારાજા સાહેબ અસો વર્ષ થયા તેની વ્યવસ્થાની સઘળી સત્તા ભોગવે છે, એટલું જ નહિ પણ મંદિરની અંદરની વિધિઓ અને ક્રિયાઓની રજા આપવાનો હક્ક પણ તેઓ અસો વર્ષ થયા ભોગવે છે.

કમીશનના સભ્યોએ આવી બારે શોધ કયા આધારે કરી, તે આપણા જાણવામાં આવ્યું નથી. જે કાંઈ આપણા જાણવામાં આવ્યું છે, તે ઉપરની હકીકતને સાવ ખોટી ઠરાવે તેવું છે. વખતો વખતની રાજ્યની દરમ્યાનગીરીને કારણે જે ઉપર જણાવેલી રાજ્યની સત્તા માની લેવામાં આવી હોય, તે તે જૂલભરેલું છે. વારંવારની રાજ્યની દરમ્યાનગીરી પૂંઠે તેો ધણી કારણો છે. પહેલું કારણુ તે એ છે કે—મેવાડ રાજ્યના મહારાજા સાહેબો શ્રી કેસરીઆજી તીર્થના ભક્ત હતા. તેઓ ત્યાં યાત્રાએ પણ જતા અને આજુબજુદિ પણ ચલાવતા. માત્ર મેવાડ રાજ્યના મહારાજાઓની વાત શું કામ કરીએ? રાજપૂતાનાના ભગભગ બધા નરેશો આ તીર્થ પ્રત્યે ભક્તિભાવવાળા હતા અને આજુબજુદિ ચલાવતા. Indian Antiquary Vol. I. 18729 Page 96 માં લખ્યું છે કે—

“ All the rulers in Rajputana send gifts to Rishabhath-saffron, jewels, money and in return receive the high priest's blessing.”

ઈન્ડિઅન એન્ટીક્વરી, પુસ્તક પહેલું, સને ૧૮૭૨ના પૃ. ૯૬માં લખ્યું છે કે—રાજપૂતાનાના તમામ રાજ્યકર્તાઓ કેસર, ઝવેરાત અને નાણાંની ભેટો શ્રી રીખવનાથ દેવને મોકલે છે અને બદલામાં ઉચ્ચ ધર્મોપદેશકની આશિષો મેળવે છે. આ રીતિએ મેવાડ રાજ્યના મહારાજા સાહેબો આ તીર્થના ભક્ત હોવાથી તેમ જ તેઓ શ્વેતામ્બરીય ભદ્રારકાને માનનારા હતા, એથી પણ આ તીર્થની સારી વ્યવસ્થા માટે કાળજી રાખે તે સ્વાભાવિક છે. એટલા માત્રથી એક રાજ્ય તરીકેની હકુમત તેઓ તીર્થ ઉપર ભોગવતા હતા એમ કહી શકાય નહિ. દરમ્યાનગીરીનું બીજું કારણુ એ છે કે ધુલેવ નગર મેવાડ રાજ્યમાં આવેલું છે, એટલે જ્યારે જ્યારે અસુક તકરારો ઉપસ્થિત થાય અને સત્તાની દરમ્યાનગીરી વિના તે તકરારોને દૂર કરી શકાય નહિ, ત્યારે ત્યારે લાગતા-વળમતાઓ રાજસત્તાને સરણે જાય અને જે કાંઈ વ્યાજબી હોય તે નક્કી કરી આપતાની તેમ જ જે નક્કી થાય તેનો અમલ કરવાને માટેની સમવડતાની માગણી કરે જેમ કે પંડાઓ સાથે અથવા તેો દિગંબરોની સાથે કોઈ પણ બાબતમાં તકરાર ઉભી થાય, ત્યારે નિર્ણય માટે જવાનું તેો મેવાડ રાજ્યના મહારાજા સાહેબ પાસે જ ને? આવી રીતિએ રાજ્યની દરમ્યાનગીરી થાય, તેથી શું એમ કહેવાય કે—મંદિરની દરેક ધાર્મિક ક્રિયાઓની રજા આપવાનો અધિકાર મેવાડના મહારાજા સાહેબનો છે? કોઈ પણ સમજી માણસ તેો આવું કહે જ નહિ.

વર્ણી-વિ. સં. ૧૯૦૩ના કાર્તિક વદી દિના દિવસે ઉદેપુરના શ્રીસંઘને શ્રી કેસરીઆજીના પંડાઓએ એક કરાર લખી આપ્યો હતો તેમજ વિ. સં. ૧૯૦૬ ના અધિક

અંક ૧૦]

જૈન વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાયો

[૩૦૭

વૈશ્યાખ શુદ્ધ પાંચમના દિવસે ઉદ્દેપુરના શ્રીસંઘને શ્રી કેસરીઆજીના પંડાઓએ ખીજો કરાર લખી આપ્યો હતો. આ બંને કરારોની મૂળ નકલો આજે પણ શ્રી જૈન શ્વે. મૂર્તિપૂ. સંઘ- ઉદ્દેપુર પાસે મૌજૂદ છે. એ બંને કરારો જોતાં માલુમ પડે છે કે-શ્રી કેસરીઆજી તીર્થના બંડાર ઉપર પણ શ્રી જૈન શ્વે. સંઘની જ સત્તા હતી અને દરેક વિધિ આદિની વ્યવસ્થા સંબંધી સત્તા પણ શ્રી જૈન શ્વે. સંઘની જ હતી.

વિ. સં. ૧૯૦૩ના કરારમાં ઉદ્દેપુરના શ્રીસંઘને ઉદ્દેશીને લખવામાં આવ્યું છે કે-
“આપ પંચોએ અમને ઉદ્દેપુર યોગાવ્યા અને નીચેની બામતોની આપે વ્યવસ્થા કરી. અમે તે મુજબ વર્તીશું અને જે તેમાં અમે કોઈ પણ બુલ કરીશું તો અમે પરમેશ્વરના ગૂન્હેગાર થઈશું.” આમ છતાં પણ, ખસો વર્ષ થયાં રાજ્યનો વ્યવસ્થાદિકનો હકક છે એવું કહેવામાં આવે છે, તો તે કઈ રીતે મનાય ? વિ. સં. ૧૯૦૩ના મજકુર કરારમાં કેટલીક ખીનાઓ નીચે મુજબની પણ છે. પંડાઓએ લખી આપ્યું છે કે-

(૧) સુયોદયથી એક ઘડી પહેલાં શ્રી કેસરીઆજીની પ્રજ્ઞાલપૂજા થશે. અમે કોઈનેય માટે રાહ નહિ જોઈએ. એ વખતે જેને હાજર રહેવાનું હશે તે વહેલો સૂઈ જશે અને વહેલો આવશે. એક જથ્થુ પોતાની રાજપૂશીથી જે આપશે તે અમે લેશું પણ કોઈને હેરાન નહિ કરીએ.

(૨) કોઈને કેસર ચઢાવવું હશે તો અમે તેને રાહ જોવાડાવીશું નહિ. એક જથ્થુ જે આપશે તે લેશું. વધારે માટે તેને દયાણુ નહિ કરીએ.

(૩) પ્રજ્ઞાલ પૂરો થયા પછી તરત જ કેસરની યોલી થશે. આરતીમાં અમને જે આપશે તે અમે લઈશું. વધારે માટે અમે દયાણુ કરીશું નહિ.

(૪) શ્રી કેસરીઆજીના મંદિરના મબારામાં સેવકોના પ્રતિનિધિઓ તરીકે જેમનો વારો હશે તે એ સેવકો રહેશે અને બંડારના એ પ્રતિનિધિઓ રહેશે. ખીજા બધા બહાર રહેશે, પણ અંદર નહિ.

(૫) નૈવેદ્ય જેનો વારો હશે તે સેવક લેશે. જે કોઈને ભગવાનને નવી આંગી ચઢાવવાની હશે તો સેવક તે લાવશે અને રૂ. ૫-૪-૦ બંડારમાં જમે કરાવશે. આવી રીતની રકમો જે તે એ કે ચાર પાસેથી લેશે તો તે સેવક ગૂન્હેગાર ગણાશે. જે તે પરચુરણુ રકમોથી ઉપલી રકમ પૂરી કરશે તો તે ગૂન્હેગાર નહિ ગણાય.

(૬) ભગવાનને જે મોટી આંગી કરાવશે તેની પાસે આરતી ઉતારાવીશું. વિ.

વિ. સં. ૧૯૦૬માં પંડાઓએ જે કરાર લખી આપ્યો છે, તેમાંની કેટલીક ખીનાઓ નીચે મુજબની છે:-

(૧) ભગવાનને ઝવેરાતનાં કે ખીજાં જે દામોનાં ચઢાવાશે, અને હાથી, ઘોડા કે બળદો જે બેટ અપાશે, તે બંડારમાં જશે. અમે તેના ઉપર હકક કરીશું નહિ.

(૨) આમો, જમીનો કે ઘોડાઓની હવેથી જે કોઈ બેટ અપાશે, તે બંડારમાં જશે. કોઈ વ્યક્તિએ બેટ અપાશે તો તે જેને બેટ અપાઈ હશે તે ભોગવશે.

આ કરારમાં તો ધણી વિગતો છે અને તે આખા કરારની નકલ અમે અવસરે આ કાલમોમાં રજૂ કરવાને ઇચ્છીએ છીએ. આટલી ટૂંકી વિગતો એટલા પૂરતી આપવામાં

૩૦૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

આવી છે કે—કમીશનના રીપોર્ટને નામે જે હકીકત પ્રગટ કરાઈ છે તે હકીકત હકીકત તરીકે યોદી છે એમ જે કહ્યું છે તે ખરાબર હોવા વિષે ખાતરી થાય. કમીશને બુલ કરી હોય તે જનવાજ્ઞેય છે. તેમ હોય તો તે ચલાવી લેવા જોવી નથી, પણ કમીશનના રીપોર્ટની નકલ જ ક્યાં અપાય છે? કમીશનનો રીપોર્ટ 'હૂપાવવાનું' શું કારણ છે? અમે ઇચ્છીએ છીએ કે—ઉદ્દેપુરના મહારાણા સાહેબ હજી પણ વિચાર કરે અને દેવદ્રવ્ય ઉચાપત કરીને વિશ્વવિદ્યાલય સ્થાપનાની નામના મેળવવામાં વસ્તુતઃ આખર નથી પણ કલકે જ છે, જે વાતને સમજે. જૈનેત્યે આ સંબંધી શું કરવું જોઈએ—તેની કેટલીક વાતો આવી રહી છે, પણ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ આ પ્રશ્નને હાથ ધર્યો છે અને અમે ઇચ્છીએ છીએ કે—શેઠ આ. ક. પેઢીના પ્રતિનિધિ સાહેબો આ પ્રશ્નનું હેલ્ડું અને જાળવી નિરાકરણ લાવીને જ અટકાવે. તેમને જે યોગ્ય લાગે તો તેઓ સમાજની જાણ માટે જે કાંઈ જાહેર કરવા જેવું હોય તે જાહેર કરે, તો તેથી શ્રીસંઘના બાઇઓને આશ્ચર્ય નહીં.

—“વીરશાસન,” તા. ૧૧-૭-૪૭ અને તા. ૧૮-૭-૪૭ના જે અંકો.

ઠાળયાથી પ્રગટ થતા “શાસનસુધાકર” પાક્ષિકમાંનો શ્લોક

“દેવદ્રવ્ય ઉપર પાકિસ્તાની આંખ કેમ ?”

[પૂ. મુનિ શ્રી કુસુમવિજયજી મહારાજ-મુંબઈ, ગોડીજી જૈન ઉપાચાર્ય]

દેવદ્રવ્યનો વિરોધ ધણાં વર્ષોથી થતો આવ્યો છે, પણ શ્રી કેસરીયાજી જેવા પ્રસિદ્ધ તીર્થની તમામ સંપત્તિ પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય જેવી લૌકિક ફળવૃત્તિની સંસ્થાને સોંપવાનો નિશ્ચય ઉદ્દેપુર દરબારે કર્યો હોવાથી ફરી એ ચર્ચાને સ્થાન મળ્યું છે. દેવદ્રવ્યની માન્યતા જ્યાં મંદિરમાર્ગીઓમાં છે, પણ જૈન મંદિર માર્ગીઓની તે વિષેની માન્યતા ખાસ એ વિશિષ્ટતા ધરાવે છે કે, ખુદ દેવ, દેવાલય અને દેવપૂજના અલંકારાદિ કાયમી સાધનો સ્થાપાય પછી કશી આવતોર્માં તે વપરાય નહિ. ન્યારે જૈનેતર મંદિરમાર્ગીઓ દેવદ્રવ્યને ભક્તો માટે પણ અન્નદાન, જ્ઞાનદાન, ધર્મશાળા, બૌદ્ધશાળા આદિમાં પ્રકારે ખર્ચી શકે છે. જૈનેતની માન્યતા મુજબ ધતરો પણ દેવદ્રવ્યને દેવકાર્યમાં વાપરે છે, પણ જૈનેતરોની કલ્પના મુજબ જૈનો દેવદ્રવ્યને દાનાદિમાં કદિ વાપરી શકે જ નહિ. ધતરોનાં મંદિરો કરતાં જૈન મંદિરો સુસ્થિતિમાં હોય છે, તે દેવદ્રવ્યની આ શુદ્ધ માન્યતાને જ આભારી છે. બૌદ્ધશાળા, પાઠશાળા, બોલનશાળાદિ પરોપકારનાં કાર્યમાં ખર્ચવામાં પણ જૈનો આજળ પડતો ભાગ લે છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. છતાં, દેવદ્રવ્યની જૈનેતની માન્યતાને ધક્કો પહોંચાડવો તે પાકિસ્તાની પ્રવૃત્તિનું જ સ્ત્રોત છે.

શ્રી કેસરીયાજી દેવસ્થાનની સુધારણા માટે ઘણો અવકાશ છે. અને સમસ્ત મેવાડ-સાંતાં જિનાલયોને પણ દેવદ્રવ્યની આવશ્યકતા છે. એવી હાલતમાં જૈનેતનું દેવદ્રવ્ય કાલેજ માટે આપી દેવું એ મોટો અન્યાય અને વિશ્વાસઘાત છે.

અંક ૧૦]

જૈન વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાયો

[૩૦૬

પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને નાણાં પૂરાં પાડવા માટે મેવાડ સરકાર અને બીજાં રજવાડાંઓ પૂરી રીતે સમર્થ છે. પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને ચલાવવા માગનાર જૈન જૈનેતર પ્રજાના આગેવાનો પણ બીજી રીતે નાણાં પૂરાં પાડી શકે છે અને વિદ્યાર્થીઓની ફીમાંથી પણ નાણાં ઉપજે છે. રાજ્ય પાછું મેળવવા માટે મહારાજા પ્રતાપને આર્થિક સહાય કરવા જેમ લામાશા જેવા જૈન શાહ સોદાગર આગળ આવ્યા તેમ જૈન પદવીધર પણ પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયને મળી શકે. એવી હાલતમાં દેવદ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરવાનું પાપ કરવું તે પાકિસ્તાની પ્રવૃત્તિને પણ લગવે એવું છે. ઉદેપુરના મહારાજા સૈકાઓથી શ્રી કેસરીયાજીના ભક્ત છે. પ્રાચીન કાળમાં ધણા જૈનો મેવાડ રાજ્યમાં દીવાન, સેનાપતિ, અને બીજાં સત્તાના સ્થાનો પર બિરાજ્યા છે. તે દેશના ઇતિહાસમાં સમાન મહત્તા રજપુતોની જૈનો ધરાવતા આવ્યા છે. એવી મહાન પ્રજાનો વિધાસલાહ કરવો તે જિનભક્ત મેવાડપતિને કેમ શોભે?

પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયની કાર્યવાહીમાં શ્રી જિનવિજયજી અને શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. તેઓ આ અનુચિત કાર્યને નહિ અટકાવે? પણ દેવદ્રવ્યની જૈન માન્યતા બંધ કરવાતા સુધારકોને નથી ગમતી ત્યાં શું થાય? 'પ્રચુદ્ધ જૈન'ના તા. ૧-૫-૪૭ના અંકમાં દેવદ્રવ્ય પર એક લેખ આવ્યો છે. 'વીતરાગ દેવને વળી દ્રવ્ય કેવું?' આંખી વિગેરે વીતરાગને રાગી, ભોગી, માયાવી મનાવે છે. દેવદ્રવ્ય નથી. સંકલ્પનું દ્રવ્ય છે; સંકલ્પ ફેરવવામાં અધર્મ નથી. દેવદ્રવ્ય એ સમાજદ્રવ્ય છે. ઇતરોની જેમ વાપરો, નહિ તો ક્રાન્તિ તેને બિન-સમાજોપયોગી કામ માટે બળપૂર્વક ઉઘાડાવી પાડશે. દેવદ્રવ્યને અન્યત્ર નહિ વપરાય એ કેવળ વહેમ છે' એવા કપોલકલ્પિત વિચારો તેમાં દર્શાવ્યા છે. જો કે હજારો વર્ષથી દેવદ્રવ્યને અન્યત્ર વાપરવામાં પાપ માનવાની વૃત્તિ શાસ્ત્ર મુજબ જૈનોમાં દૃઢમૂળ થયેલી હોવાથી, જૈન વ્યક્તિને નિર્માલ્ય ભણણ્યની કલ્પના પણ સૂઝવી નહિ જોઈએ. છતાં થોડા જૈનોને તે પાપવૃત્તિ થવા માંડી છે, તેનો લાભ સત્તાધારીઓ અને દુરાચારીઓ પણ લેવાના બ, એટલે પોતાની મનોવૃત્તિ દેવદ્રવ્યનું રહસ્ય પૂરી રીતે સમજી લઈને નિબ્બાપ રાખવી તે દરેક જૈનની ફરજ છે.

વીતરાગને દ્રવ્યની જરૂર હોઈ શકે બંધ નહિ એ વાત સૌ કોઈ સમજી શકે એવી સીધી બંધ છે, પણ રાગી જીવોને એટલખવા માટે પણ રાગી, ભોગી, માયાવી કે કૃત્રિમ બંધ રીત તરત કામ આવે છે. એ સૌના અનુભવની વાત સૌ કોઈ જાણી શકે તેવી સીધી નથી. એટલે નિરાકાર વીતરાગની ઉપાસના સાલકૃત સાહાર શ્રીતમા-પૂજનના દ્વારા ન બંધ શકે એમ માનનારાઓએ તે વાત અનુભવ લઈ સૂક્ષ્મ વિચાર કરી ગળે ઉતારી લેવાની જરૂર છે. દેવદ્રવ્યની ખાસ માન્યતાને બંધને પ્રત્યક્ષ દેખાતાં, ઉપજોઈ શકે પરિણામો લક્ષમાં લેવા ઘટે. દેવદ્રવ્ય અને નિર્માલ્ય ભણણ્યમાં પાપ માનવાના સંસ્કારો કેટલા બધા હિંતકર છે અને તેને વહેમ નહિ ગણ્યતાં સત્ય સંકલ્પ માની તેને વફાદાર રહેવામાં બંધ માનવતા અને સમાજહિત છે તે પણ સમજવાની જરૂર છે. જૈન સમાજ આટલા સુધો માને છે કે દેવદ્રવ્ય યોગ્ય રીતે વપરાય એવાં ક્ષેત્રો ન હોય તો તે પરકલ્પ જોઈએ. પણ અન્ય રીતે નહિ વાપરવું જોઈએ, કે જૈનોએ તેનો ભોગવટો નહિ કરવો

૩૧૦]

શ્રી જૈન જ્ઞાન પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૨

જોઈએ. રાજભય, ચોરભયાદિ કારણે કે અન્ય કાર્યો રખડતાં રહે છે તે કારણે પણ, દેવદ્રવ્ય નહિ વાપરવાનો દહ સંકલ્પ જૈનોએ કદિ પણ નહિ ફેરવવો જોઈએ.

ધ્વજ-દંડ ચઢાવવાની જાગતમાં કેસરીયાજી ક્ષેત્રમાં દિગંબરોએ હુલ્લહ મચાવેલું—સન ૧૯૩૫માં; અને તે જ વખતે દરબારે હકના નિર્ણય માટે એક કમિશન નીમેલું, તેનો નિઠાલ તા. ૫-૬-૪૭ આટલો મોડો ઉદેપુર દરબારે ધરાદા પૂર્વકે પ્રસિદ્ધ કર્યો ગણાય. તેમાં કીધેલું છે કે : રિખવહેવની પૂજા પ્રાચીન કળથી બધા પંથોના જૈનો અને સિલ્હાદિ હિંદુઓ કરતા આવ્યા છે. એ સૈકાંઓથી ઉદેપુરના મહારાજા તે દેવસ્થાનના ટ્રસ્ટી છે. એટલે પોતાની પદ્ધતિ મુજબ બધી જાતના ભક્તોને પૂજા કરવા દેવા મહારાજા બંધાયેલા છે. ચઢાવવાની પદ્ધતિથી જૈને દરેક પ્રસંગે પોતપોતાના ખર્ચે અને રીતીએ આરાધના કરવા દેવી. કેસરીયાજી તીર્થની બધી વ્યવસ્થા દેવસ્થાનનીધિ ટ્રસ્ટી જ સંભાળશે. વિગેરે. દેવસ્થાન જૈનોનું છે, જૈનેતરો પણ તેને માને છે અને ઉદેપુરના મહારાજા તેના ટ્રસ્ટી છે એ વાત કબૂલ. પણ જૈન પ્રણાલિ વિરુદ્ધ જૈન ભગવાનની આરાધના થઈ શકે એમ વાજબી રીતે કોઈ કહી શકે જ નહિ. આજ સુધી એ સવાલ ઊઠ્યો ન હતો, કારણ કે, જૈન મર્યાદાને સૌ કોઈ માનતા હતા.

હવે દેવદ્રવ્યની આવકથી પૂજારીઓ અને દરબાર લોભાય છે. અને 'લોભમૂલ્હાનિ પાપાનિ' એ વચન મુજબ નિર્માલ્ય ભક્ષણનું પાપ જૈન સમાજનો વિશ્વાસઘાત, તે તીર્થના ભક્ત ટ્રસ્ટી તરીકેની કર્તવ્યવ્યુતિ, વિગેરે ઘણાં પાપોના ભાગી થવા ઉદેપુરના મહારાજા પ્રવૃત્ત થયા ગણાય.

'વશા રાજ તથા પ્રજા' એ વચન મુજબ રાજસત્તાને પાપ સૂઝે છે એટલે પ્રજામાં પણ પાપભાવના જાગે છે. હાલમાં સમાજના ઉપયોગી એવાં ઘણાં કાર્યોને આર્થિક મદદ પૂરી રીતે મળતી નથી, અને પ્રજામાં કંગાલિયત પણ વધી છે એ વાત સાચી. પણ તે હાલત સુધારવા માટે જરૂરી ઉપાયો ચોજવા જોઈએ.

તે માટે દેવદ્રવ્ય ઉપર પાકિસ્તાની આંખ કેમ ફેરવવી? કમાણીના અને ઉધરાણીના બોજ ઘણા માર્ગો છે, પ્રજાને કેળવણી આપવી તે ચાલુ રાજનીતિ મુજબ સરકારની ફરજ છે. ધિરંદિશ સરકારની જેમ દેશી રજવાડાંઓ પણ જાતજાતના કરવેરાઓ જે વસુલ કરે છે તે પ્રજાની કેળવણી વગેરેની જોતવાઈ કરવા માટે જ છે. તે આવક રાજભંડારોમાં સાચવી, દેવદ્રવ્યને કોલેજોની ખર્ચો માટે ઉઠાવી લઈ જવું તે પાકિસ્તાની પ્રવૃત્તિ રાણા પ્રતાપના વારસ મહારાજાને કેમ શોભે? આવી નહ સલાહ આપનારાના... તાથે મહારાજાએ તે નહિ માનવો જોઈએ અને દેવસ્થાનના ટ્રસ્ટી તરીકેની જવાબદારી ચોખ્ખી રીતે અદા કરવી જોઈએ. જિનાલયોનું દેવદ્રવ્ય ખીજા કથામાં ખર્ચો શકાય જ નહિ તે પરંપરાની યાદ ઉદેપુરના મહારાજાશ્રીને કરાવો આપવાનું ન જ હોય.

શાસ્ત્રપરંપરા અને...રિવાજ ધ્યાનમાં લઈ ઉદેપુર દરબારે દેવદ્રવ્યનો દુરુપયોગ અટકાવવો જ જોઈએ અને તે માટે જમસ્ત શ્વેતાંતર મૂર્તિપૂજક જૈનોએ પણ ઘટતું 'બધું' જ કરવું જોઈએ, એટલે જરૂર પડે તો જબ્બર સંગ્રામ પણ ખેલવો જોઈએ.

—“શાસનસુધાકર” તા. ૫-૭-૪૭નો અંક

मंदसौरथी प्रगट थतुं “ध्वज” साप्ताहिक “ एकलिंगजी के राज्य में ” ।

भारत धर्मप्रधान देश है । यहां राजनीति भी धर्म के पीछे चलती है । संसार के दूसरे देश भले ही राष्ट्र और राष्ट्रीयता को पहला और धर्मको दूसरा स्थान दें, मगर भारत वह देश है, जो धर्म को सर्वप्रथम और शेष सब को गौण समझता है । जिना साहब की जिद का प्रत्यक्ष परिणाम ‘ हिन्दु-विभाजन ’ इसका ताजा सबूत है ।

ऐसे धर्म-प्रधान भारत की उस धर्मजीवी रियासत में जहां की उज्ज्वल वंश-परम्परा की वर्तमान कड़ी महाराणा श्री भूपालसिंहजी अपने राज्य को भगवान एकलिंगजी का राज्य बता कर स्वयं को उनका मंत्री घोषित कर शासनचक्र चलाते हैं, जब वहां मंदिर-निधि को विधान की जंजीर में कस कर भगवान को एक कोने में रख उसे विश्व-विद्यालय की अधिकृत सम्पत्ति घोषित कर देते हैं तब धार्मिक जनता वास्तविक राज्याधिकारी (एकलिंगजी) के दरबार में उनके मन्त्री (महाराणाजी) के स्वेच्छाचारी अन्याय के विरुद्ध स्वरोन्नत करती है तो क्या बुराई करती है ?

हम विश्व-विद्यालय के विरोधी नहीं, न ज्ञान-यज्ञ के रोडे ही हैं । हम तो महाराणा द्वारा संस्थापित उद्घाटित संचालित इस हिन्दी विश्व-विद्यालय से इतने अधिक प्रसन्न और गद गद हैं कि स्वयं महाराणा भी शायद न होंगे । मगर विश्व-विद्यालय को द्रव्य-सहयोग का जो मार्ग जिस ढंग से अपनाया गया है हम उससे सहमत नहीं हों सकेंगे ।

सुना है कि मेवाड के मंदिरों की देवनिधि का काफी बड़ा भाग जबरदस्ती, बिना किसी से पूछे ताछे प्रताप विश्व-विद्यालय को दिया जा रहा है । जिस लाखों भक्तजन-समुदाय ने अपने मंदिरों और तीर्थों में वर्षों से आज तक अपनी गांठ और तिजोरियां श्रद्धाके वशीभूत हो कर खाली कर दी है उस देव-द्रव्य की छाती पर प्रताप विश्व-विद्यालय उसी तरह आ कर चढ बैठा है जिस तरह मेवाडी जनता की छाती पर मद्रासी प्राइम मिनिस्टर श्री टी. वि. राघवाचार्य महोदय आसीन हो गये थे । अफसोस है तो यही कि भक्ति की ‘ लक्ष्मी ’ पर सरस्वती देवी को दानवी बना कर बलात् चढाई करने के लिये धकेला जा रहा है और वह भी सरस्वती-भारती के तेजस्वी वरद पुत्र श्री क० मा० मुन्शी के करों द्वारा । कैसी विडम्बना है ? आजतक लक्ष्मी सरस्वती पर अत्याचार करती रही, अपनी रौनक दिखा कर वह सीधी सादी सरस्वती को चिढाती रही, मगर आज यह उलटा व्यापार अशोभनीय और नयन-कटु हो उठा है । ‘ जय सोमनाथ ’ का मुंशी क्या मेवाड में गजनवी के इतिहास को पुनः दुहराना चाहता है ? हिन्दुओं की देवनिधि इस तरह सह-

३१२]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[वर्ष १२]

धर्मियों द्वारा ही छीनी जाने का उदाहरण प्रस्तुत कर क्या विधर्मी शासकों को यह अधिकार देना नहीं है कि हिन्दु-मन्दिरों की देवनिधि का कोई भी हकूमत या स्वेच्छा से किसी दूसरे काममें उपयोग कर सकता है ?

केसरियाजी आदि तीर्थों की जनता द्वारा भेंट देवनिधि प्रताप विश्व-विद्यालय के लिये तो नहीं की गई थी ? उसे तो उन्होंने तीर्थों की दशा सुधारने में तथा वहां की जनता की इच्छा से वहां के धार्मिक कार्यों की उन्नति में लगाया जा सकता था। मगर यह न कर किया गया ठीक इसका उलटा।

विश्व-विद्यालय खोले महाराणा, नाम ही महाराणा का, मगर खर्च लिया जाय जनता द्वारा पाई पाई कर संचित देव-द्रव्य-निधि से ! क्या खूब है ! ! यदि ऐसा ही था तो इस शुभ कार्य में उन धार्मिक समुदायों, जो सारे देश के कोने २ से अपनी धर्म-भावना लिये अपने इन तीर्थों में पहुंचते और सश्रद्धा धन दान करते हैं की राय क्यों न लेली गई ?

श्री क० मा० मुंशी बैरीस्टर हैं। बैरीस्टर के नाते अपनी तर्क बुद्धि से वे रात को दिन और दिन को रात सिद्ध कर सकते हैं। यह मानने में हमें कोई आपत्ति नहीं। मगर श्री मुंशी न भूले कि वे कोर्ट बैरीस्टर नहीं, 'गांधीवादी बैरीस्टर' हैं। सत्य अहिंसा के पक्के समर्थक हैं। पूज्य बापूने कहा था—“सत्य अहिंसा को खोकर मैं भारतकी आजादी भी कबूल नहीं करूंगा।” उन्हीं बापु के पदचिह्नों के अनुगामी और मेवाडी महाराणा के परामर्शदाता से ऐसी बड़ी भूल और अन्याय कैसे हो गया, आश्चर्य है !

यदि मेवाड की सत्ता आज प्रताप विश्व-विद्यालय के लिये मंदिरों की देवस्थान निधि हड़प सकती है तो कल भोपाल या निजाम, या जावरा भी किसी उर्दू-युनिवर्सिटी के लिये अपने शासनांतर्गत हिन्दु-देवस्थानों तथा तीर्थों की अपार सम्पदा पर अपने हक का दावा कर सकती हैं। यदि पहली बात सही है, तो दूसरी भी दुरुस्त होनी ही चाहिए।

अतः मेवाड के नये विधान में श्री एकलिंगजी के राज्य में श्री केसरियाजी आदि तीर्थ-देवताओं की धर्मनिधि को विश्व-विद्यालय निधि के रूपमें जो घोषित किया जा रहा है उसे तुरन्त ज्योंकी त्यों रहने का ऐलान किया जाय।

देव-द्रव्य में से यदि कुछ राशि विश्व-विद्यालय को देना ही है तो न्यायानुसार उस धार्मिक जनता का मत जान लिया जाय जिसकी 'बूंद-बूंद' भेंट ही बह अपार निधि है।

यदि ऐसा नहीं हुआ और चन्द्र 'बड़ों की मर्जी' ही सर्वोपरि मानी गई तो हमें डर है कि भारतकी हिन्दू और जैन मतावलम्बी जनता अपनी तीर्थनिधि की रक्षा में उसी तरह धर्म-युद्ध छोड़ देगी जिस तरह कि कोई सदगृहस्थ अपने घर की लुटती लाज बचाने में सब शक्ति लगा देता है।

—“ ध्वज ” ता. २२-७-४७

ઉદ્દેપુરના 'સુધારા'ના શિલ્પી

ઉદ્દેપુર રાજ્યે પોતાની પ્રજાને અધારણીય સુધારા આપ્યા છે અને તેનું ઘડતર શ્રી કનૈયાલાલ મણેલાલ મુનશીએ કર્યું છે, એ જાણીને શ્રી મુનશીને પીછાણનારાઓએ અહુ મોટી આશાઓ યાંધી હતી, પરંતુ એ 'સુધારા'ને અધારણીય સુધારા કહેવા તે અચ્ચરને ઘોડા તરીકે જોળખાવવા જેવું છે ! રાજકર્તાની પુરાણી આપણીને તે અખંડ અને અભંગ રાખે છે, માત્ર એની ઉપર ધારાસભાને જોઠો એ ઢાડીને તેને અધારણીના નામ પાછળ છૂપવવામાં આવ્યું છે. શ્રી મુનશીએ એવો નવો સિદ્ધાંત સ્થાપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે કે, જેવાડનું સાર્વભૌમત્વ લોકોમાં નહિ પણ એકલિંગેશ્વર મહાદેવમાં છે અને તે ઉદ્દેપુરના મહારાજા માર્કટ તેનો ઉપયોગ કરે છે ! આમ એમણે રાજવંશી પ્રતિષ્ઠા, દેવોમાં કરીને પીળા પ્રદેશનાં ઘસડીને મધ્યયુગમાં મૂકી, શ્રી જનનારાયણ વ્યાસ કહે છે તેમ, રાજસ્થાની પ્રજાની ભારે કુસેવા કરી છે. આ યોજનામાં દેવસ્થાનનિધિને સરકાર તેમ ધારાસભાના ક્ષેત્રની અર્ચાદા અદાર મૂકી એ નિધિની વ્યવસ્થા માટે રાજાને સભાસદો નીમવાનો અપાધિત હક આપ્યો છે. ધારાસભામાં ૫૬ બેઠકો રાખી છે તેમાં જેમને પ્રજાને પ્રતિનિધિઓ કહી કુકાય તેવા તે પચીસ ટકા જ આવી શકશે, બાકી ૧૦ બેઠકો જાગીરદારોને, ૧૦ વિશિષ્ટ દિતવાળાઓ, ૧૦ મીલોને તથા પછાત વર્ગોને, ૪ મુસ્લીમોને, ૨ મજુરોને અને ૧ સ્ત્રીઓને વહેંચવામાં આવી છે. રાજતંત્ર અલાવવા એક વડાપ્રધાન, ત્રણ પ્રધાનો અને ધારાસભાનો પ્રમુખ એ પચેચની નીમણુંક પણ મહારાજા જ કરશે ! આમ છતાં ઘસડર, પરદેશી સાથેનું રાજકારણ, યોજના અને ખીલવણો એ ખાતાં રાજ્યતંત્રનાં, મહારાજાએ જાતે નિમેલા સભ્યોને સોંપવામાં નહિ આવે ! તેની વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરવી તે મહારાજાની વિવેકબુદ્ધિ પર છોડવામાં આવ્યું છે. આ ચારે ખાતાંના અર્થ પર ધારાસભા મત આપી નહિ શકે. રાજાના ખાનગી અર્થ માટે રૂ. ૨૫ લાખ અથવા રાજ્યની કુલ મહેસુલના દસ ટકા, યુવરાજ માટેના અર્થની રકમનો ૨૫% ઉલ્લેખ નથી કર્યો, રૂ. ૭૫ હજાર વડા મહારાજાજી માટે, ઉપરાંત રાજા અને રાજકુટુંબના મહેલોના નિભાવ, મરામત અને શણગાર માટે થાય તેટલું અમર્યાદ અર્થ, તે ઉપરાંત રાજકુટુંબના જાણકોનાં શિક્ષણના તેમજ ખેડારો પોશાકી અર્થના અલગ ખાતાનું અર્થ પણ રાજ્ય નિજેરીમાંથી આપવાનું. આ પછી ધારાસભાને મત આપવા માટે અંદાજપત્રમાં કેટલી રકમ બાકી રહેશે તે તો શ્રી મુ-શી જાણે ! શ્રી પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય તેમ નિધિ અને સંસ્થાઓને પ્રજાકોમ અંકુશ કે લાભવર્થી એમણે છેક જ અસ્પૃશ્ય રાખ્યા છે ! બ્યારે હિંદ સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર થવાનું છે તેવે સમયે શ્રી મુનશી જેવા રાષ્ટ્રવાદી કોંગ્રેસી નેતા રિવાસતી પ્રજા માટે આ પ્રકારનું અધારણીય 'સુધારા' ઘડે તે બેશક આશ્ચર્યકારક છે. દેવો અને દેવાંશીઓના હિલ્લાઓ વચ્ચે આમાં લોકશાહી જેવું કશું જ દેખાતું નથી, એથી મેવાડી પ્રજાની જવાબદાર રાજ્યતંત્રની ભાવના સહેજ પણ સંતોષાય તેમ નથી. 'હિંદનું પ્રજાસત્તાક તંત્ર રાજવંશી પ્રતિષ્ઠામાંથી તેની શક્તિ મેળવી નહિ શકે' એ સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરનારા શ્રી મુનશીએ ઉદ્દેપુરનું આવું અધારણીયે જીને પ્રજાને દેવો દીધા છે અને પોતાની પ્રતિષ્ઠા ગુમાવી છે.

(તા. ૬-૭-૪૭ના પ્રજાઅધુમાંથી)—'જૈન' તા. ૧૩-૭-૪૭

આ અંક પ્રગટ કરી રવાના કર્યો : તા. ૨૩-૭-૪૭ ના રોજ

Shri Jaina Satya Prakasha, Regd. No. B. 3801 શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ.

દરેકે વસાવવા યોગ્ય

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના ત્રણ વિશેષાંકો

(૧) શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

જગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ૭ આના (ટપાલખર્ચનો એક આનો વધુ).

(૨) દીપોત્સવી અંક

જગવાન મહાવીરસ્વામી પછીનાં ૧૦૦૦ વર્ષ પછીનાં સાતસો વર્ષના જૈન ઇતિહાસને લગતા લેખોથી સમૃદ્ધ સચિત્ર અંક : મૂલ્ય સવા રૂપિયા.

(૩) ક્રમાંક ૧૦૦ : વિક્રમ-વિશેષાંક

સત્રાદ વિક્રમદિત્ય સંબંધી ઐતિહાસિક બિનબિન લેખોથી સમૃદ્ધ ૨૪૦ પાનાનો દળદાર સચિત્ર અંક : મૂલ્ય દાઢ રૂપિયા.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના બે વિશિષ્ટ અંકો

[૧] ક્રમાંક ૪૩-જૈનદર્શનમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોના જવાબરૂપ લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ચાર આના.

[૨] ક્રમાંક ૪૫-ક. સ. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ત્રણ આના.

કાચી તથા પાકી ફાઇલો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશની ત્રીજી, ચોથા, પાંચમા, આઠમા, દસમા, અગિયારમા વર્ષની કાચી તથા પાકી ફાઇલો તૈયાર છે. મૂલ્ય દરેકનું કાચીના બે રૂપિયા, પાકીના અઢી રૂપિયા.

—લખો—

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા, અમદાવાદ.

મુદ્રક:-મગનભાઈ છોટાભાઈ દેસાઈ. શ્રી વીરવિજય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, સલાપોસ કોસરોડ, પો. બો. નં. ૬ શ્રી ભક્તિમાર્ગે કાર્યાલય-અમદાવાદ. પ્રકાશક:-ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ. શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા રોડ-અમદાવાદ.